

Archeologische verkenningen in Noord-Brabant

verzameld uit de manuscripten van

P.N. Panken

Ingeleid en bezorgd door Johan Biemans

‘Ontdekte Oudheden’ is in deze PDF weggelaten
en als afzonderlijk manuscript toegevoegd aan
Pankenpedia

Verkenningen

De volgende bladzijden brengen ons terug naar de tijd dat de archeologie nog eenvoudige oudheidkunde was. Met zijn aantekeningen voert de Bergeijkse schoolmeester P.N. Panken ons in gedachten mee door de dreven van het dodenrijk. Zo gaan we als het ware op verkenning in de oertijd van het oude Kempenland.

Het verbaast ons niet dat hij in zijn tijd als een zonderling werd aangezien, steeds maar op zoek naar schaduwen van een onwerkelijk schimmenrijk. Maar als hij zijn ongelovige bewonderaars overtuigde met tastbare urnenpotten, opgedolven uit prehistorische grafheuvelen, dan ontaarde hun ongelovigheid spoedig in concurrerende schatgraverij.

Wij, die in onze eeuw gewend geraakt zijn aan de modernste methoden van onderzoek, zullen met een glimlach kennismaken van wat Panken zelf over zijn pionierswerk noteerde. Met onze kennis van zaken zullen we geneigd zijn te denken: had hij dat allemaal maar niet gedaan. Van de andere kant koesteren we bewondering voor zijn ijver en de goede bedoelingen van onze 'meester.' Op zijn pionierswerk hebben anderen vruchtbaar voortgebouwd en maken we nog steeds dankbaar gebruik van de gegevens die hij ons heeft nagelaten.

Meer dan een eeuw is verstreken sinds Panken zijn onderzoek in de Kempen begon. Voor zover de officiële wetenschap zich in de Kempen met het oudheidkundig bodemonderzoek kwam interesseren, heeft het zich bijna al die tijd bevonden in het voetspoor van Panken: op speurtocht in het dodenrijk: grafheuvels, urnenvelden. Het enige wezenlijke verschil was, behalve de directe interesse voor de gevonden voorwerpen, dat er aandacht voor grondsporen en aanverwanten was. Feitelijk leverde het onderzoek niet veel meer op dan dat er op die en die plaats ooit mensen begraven waren; als curiositeit werd er een bij benadering bekend 'jaartal' aan toegevoegd.

Gelukkig heeft het onderzoek van de laatste jaren andere vragen in het licht gesteld. In het kader van het Kempenproject zijn de archeologen opnieuw naar de Kempen teruggekeerd. Eerst op aanwijzing en nu hand in hand met 'eigen volk' uit het Kempenland zijn ze in de jaren 1973 – 1983 aan het werk geweest, op zoek naar de nederzettingen, de vroegst bekende tot en met de laatmiddeleeuwse woonplaatsen.

Vanzelfsprekend zijn veel vragen nog niet opgelost in zo'n korte tijd, en nieuwe vragen zijn gerezen. Maar er is nu een schat aan gegevens voorhanden. Het zijn de gegevens die ons vertellen waar en hoe onze voorouders in de Kempen geleefd hebben. Dat ze gestorven en begraven waren wisten we al.

De notities van Panken, zoals hier verzameld en gebundeld, waren in de eerste plaats bedoeld voor 'eigen gebruik.' Toen ik destijds de manuscripten van Panken bestudeerde heb ik deze in een min of meer toevallige volgorde ter hand genomen. Omdat deze belangrijke gegevens ook hun nut bewezen en nog kunnen hebben voor instituten en personen die zich binnen of buiten de Kempen met het archeologisch onderzoek bezighouden, heb ik de "Verkenningen" van Panken in een beperkte oplage laten vermenigvuldigen.

Uit de inhoudsopgave zal blijken dat de opeenvolging van 'gemeenten' niet strikt alfabetisch is aangehouden, maar zoals ik de manuscripten destijds in die volgorde heb overgetypt. Ter wille van tijd en kosten meende ik deze volgorde te moeten handhaven. Een toegevoegd register wijst de lezer overigens snel de weg.

Behalve de notities betreffende de Kempen is toegevoegd het tweedelige 'Ontdekte Oudheden,' dat verder het Brabantse bestrijkt. Zie hiervoor een afzonderlijke korte inleiding.

Wie zich verder wil verdiepen in het werk van P.N. Panken (niet te verwarren met zijn neef J.N.A. Panken, de urnenverzamelaar) leze mijn artikel 'Peter Norbertus Panken, pionier van de Brabantse archeologie,' in Brabantse Oudheden, Uitg. Stichting Brabants Heem, 1977; Bijdrage tot de studie van het Brabantse Heem, deel XVI.

Voor een levensbeschrijving van Panken kunt u terecht bij H. Mandos in De Acht Zaligheden, uitg. Stichting Brabants Heem, 1971; Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem, deel XII.

Verder verwijst ik nog naar een publicatie van Panken zelf:

P.N. Panken, Voorchristelijke Begraafplaatsen in de heiden te Bergeik, Riethoven, Veldhoven, Steensel, Knegsel, Oerle, Winterle, Eersel, Hapert en Luiksgestel.

In: C.R. Hermans, Bijdragen tot de Geschiedenis, Oudheden, Letteren, Statistiek en Beeldende Kunsten der Provincie Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch 1845, p.537 e.v.

In het vertrouwen dat ik menig vriend in de oudheidkunde met deze uitgave een plezier zal doen, heb ik dit werk uiteraard graag gedaan.

Met dank aan Alex Antonis, die met een overzichtelijk register deze verzameling gemakkelijk toegankelijk heeft gemaakt.¹

Johan Biemans

Bergeijk, maart 1984

De hierna volgende aantekeningen zijn verzameld uit onderstaande handschriften van P.N. Panken

- Autobiografie of Eigen Levensbeschrijving
- Aanvullende notities uit de Autobiografie
- Aantekening uit Compendium Dagboek
- Geschiedenis van Bergeik
- Geschiedenis van Casteren
- Geschiedenis van Hapert
- Beschrijving van Hoogeloon
- Geschiedenis van Knechsel
- Geschiedenis van Luiksgestel
- Geschiedenis van Netersel
- Geschiedenis van Riethoven
- Geschiedenis van Vessem
- Geschiedenis van Winterle
- *Voorwoord bij het manuscript Ontdekte Oudheden**
- *Ontdekte Oudheden, deel 1 (Aalburg t/m Liessel)**
- *Ontdekte Oudheden, deel 2 (Netersel t/m Vught)**
- Oudheden te Bergeik ontdekt

*Zie afzonderlijk manuscript op Pankenpedia

¹ In deze PDF is het register niet opgenomen omdat alles met Ctr + f doorzoekbaar is.

Uit: Autobiografie of eigen levensbeschrijving

1840

Maandag nam. 24sten (augustus) bij mijn' oudoom J. van Gerwen zijnde, en met ZijnEd. over oudheden, lijkurnen, enz. sprekende, wandelden wij zamen naar de Bergerheide, alwaar Hij mij, eenige hem bekend zijnde, opgeworpene bergjes aanwees. Ik telde er 8.

Woensdag voorm. den 26sten Aug. ging ik met behulp van W. Hoevenaars, eene der 8 bergjes doorgraven, waarvan ik zoo even gesproken heb, nademaal mij die bergjes voorkomen van zeer oude tijden, en niet door de natuur gevormd te zijn. Deze bergjes liggen dicht bij elkander, slechts vijf minuten gaans van het dorp verwijderd; en doen mij vermoeden, dat aldaar eenmaal potten of lijkurnen begraven zijn. – Wij groeven een slootje midden door het bergje, 4 Ned. el., 2 palm lang, 1½ el breed en even zoo diep; ter diepte van ongeveer eene halve Ned. el gegraven hebbende vonden wij reeds eenige groote stukken houtskoolen; doch dit was ook alles; ofschoon wij, met genoemde diepte van 1½ el op de zoogenaamden vleischt waren en het bergje voor het overige deel nog uithoolden. In den korten tijd van 2¼ uur hadden wij deze doorgraving verrigt.

Den volgenden dag, doorgroefde ik des namiddags door twee jongelingen geholpen, nog een bergje, eenige schreden achter de 3 bergjes gelegen, een kwartier uurs ten noorden der Parochiekerk, niet verre van den dijk op Eersel. Rondom dit heuveltje is een slootje of gracht geschoten; doch dit kan wel verscheidene eeuwen geleden zijn. Ik vooronderstel dat te dier plaatse, eenmaal een schutsboom gestaan heeft; zoodat ik wel vermoedde, dat hetzelfde nimmer tot begraving van urnen zal verstrekt hebben. Nogtans doorspitteden wij het bergje kruiswijze, met eenen gracht ter lengte van circa 10 Ned. ell. ter diepte van bijna 1 el en 7 palm. breed. Onze tweede gracht was iets korter. Aan dit werk hadden wij 4 uren gearbeid. – In het midden van den rondom het heuveltje gegraven sloot, stapte ik 40 passen aan beide zijden.

1841

Zaterdag 3de Julij, des voormiddags van half 9 tot half 12 ure, had ik met behulp mijns broeders een bergje doorgraven, doch dit werk was niet van mijn gewenscht gevolg, dewijl ik, zelfs geene de minste overblijfselen van urnen in dezen heuvel konde vinden; alhoewel wij denzelven geheel doorspit hadden. Hetzij mij geoorloofd, weetgierige Lezers! nopens deze doorgravingen nog iets nader te verhalen.-

Verscheidene onkundige landlieden dezer Gemeente en vooral de bewoner van het gehucht den Hoogen Berkt, in welker nabijheid genoemde bergjes gelegen zijn, ons alzoo in de heide ziende graven, stonden ten hoogste verwonderd en konden de reden van mijn oogmerk niet bevatten. Dat hierover onder hen, niet zelden aardige redevoeringen ontstonden is derhalve ligt te begrijpen. Een groot gedeelte hunner, was in de meening, dat mijn doel of oogmerk was, om daar oude geldspeciën of schatten op te delven. Van deze gedachte was ook, zeker landman van den Berkt, die, door geldzucht gedreven op Maandag 12den Julij, ook een dier bergjes ging doorgraven, waarin hij spoedig een aarden pot ontdekte, welke zeer broos was, en toen hij er denzelven wilde uitnemen geheel in stukken viel. In deze vaas of pot was echter, zoo als te denken is, niets te zien, dan een weinig stof en asch van verbrande menschenbeenderen, zoodat deze landman in zijne verwachting bedrogen was. Denkende dat hij met het doorspitten van andere, daarnevens liggende bergjes, beter zou slagen, arbeidde hij, op een volgenden dag, nog eenige uren, om een derzelven te doorgraven, in hetwelk hij hoegenaamd niets vond. Den daarop volgenden Zaterdag (17den dier maand) van zijn werk gehoord hebbende, begaf ik mij ter plaatse der bergjes, alwaar ik nog de stukjes vond, van den verbrijzelden pot, waarvan ik er een gedeelte mede nam.-

1842

Zaterdag 8sten dier maand [oktober], had ik des nam. van 2 tot 7 ure, eenen heuvel doorgraven, gelegen omtrent 20 minuten benoorden het dorp Bergeik, slechts eenige schreden van de Eerselsche grenzen en de Bergeiksche landhoeve de Paal, welker bewoner en tevens eigenaar Jacobus Maas geheeten, mij van deszelfs woonhuis ziende arbeiden, naderde, en mij naar het doel of inzicht zulker opgravingen vroeg. Daarna bezocht ik met hem zijne landhoeve. In 1799, heeft wijle zijn vader, Reinier Maas, dit zijn huis geheel opnieuw opgebouwd. Het bedoelde bergje bevatte geene urnen.

Indien de overlevering der Ingezetenen geloof verdient, zou omtrent de Paal, oudtijds een kasteel gestaan hebben. Meermalen hoorde ik zulks verhalen. – Wanneer werd hetzelfde gebouwd, wanneer gesloopt of te niet gedaan, wiens eigendom was het, enz.? Ik weet het niet: geene overlevering of beschrijving heeft mij desaangaande eenige inlichtingen gegeven. Noordoostelijk het huis bestaat nog een breede zeer lange sloot of vijver, zooals bij vele oude hoeven 't geval schijnt geweest te zijn.

Genoemde Maas, wees mij eene plek gronds, waar hij vermoedde, dat hetzelfde zoude gestaan hebben. In 1840 heeft hij deze plaats, dewelke eenige schreden, ten noord-oosten van zijn huis, tegen de heide of grenzen van Eersel gelegen is, met mast of den bezaaid. Op mijne vraag of hij nooit sporen of overblijfselen van een kasteel of iets dergelijks had ontdekt, zeide hij, vroeger te dier plaatse, vele steenen doch nog meerdere stukken uit den grond gehaald te hebben. Veel meer wist hij mij daarvan ook niet te zeggen.

1843

Tijdens dezelve (vakantie) en ook later heb ik menigvuldige grafheuvelen laten doorgraven; dan, daar ik thans daarvan eene bijzondere Beschrijving heb aangelegd, zal ik er in dit boek niet meer dan bij bijzondere gelegenheden van gewagen.-

Ik heb in vervolg van tijd, op de Zaturdagnamiddagen en gewone vakantietijden nog menigvuldige grafheuvelen doorgewerkt; maar omdat ik daarvan in den loop dezes jaars een bijzonder boek heb aangelegd, zal ik er in deze aantekeningen, niet dan de voornaamste zaken op hunnen tijd van aanstippen.- Naardien door mij reeds zoo vele grafheuvelen doorwerkt waren, vond ik het, ten einde mij zulks later in het belang van oudheden of wetenschappen niet zoude kunnen verweten worden, geraadzaam, daaraan eenige publiciteit te geven.-

Zat. nam. 9 Dec. stelde ik daarover dan een kort berigt, hetwelk door den heer Burgemeester van Bergijk onderteekend en Dingsdag 12 id. aan de redactie van het Prov. Dagblad verzonden werd. Men las hetzelfde in deze Courant van Dingsdag 19 id. aldus: - Men schrijft uit Bergeik het volgende: *“Door P.N. Panken, openbaar schoolonderwijzer te Westerhoven, zijn sinds eenigen tijd, gedurende deszelfs vakantiedagen, vele heuvelen, in de Bergeiksche bergerheide gelegen, ter opdelving van lijkurnen, doorgraven. In vele derzelve zijn potten van verschillende grootte, alle met asch en verbrande menschenbeenderen gevuld, aangetroffen. Daar deze potten zeer broos zijn hebben dezelve grootendeels, niettegenstaande deze doorgravingen, met de meeste voorzigtigheid zijn bewerkstelligd, het gewone lot van verbrijzeling ondergaan. Genoemde Panken hoopt echter bij latere gunstige gelegenheden, zijne ontdekkingen voort te zetten en alsdan bekend te maken.”*

Deze 5 laatste woorden had er de redactie zelve bijgevoegd. Als wetenschappelijk en oudheidkundig nieuws werd dit berigt door eenige Nederl. dagbladen of couranten overgenomen: dan de Vlissingsche Courant, scheen deze opgravingen in een bespottelijk daglicht te stellen of de lagspielen der lezers gaande te maken: althans in haar nummer van Maandag 1 Jan. 44, las men onder de Gemengde Berigten (meestal aardigheden)- letterlijk als volgt: *“Men mort over de schoolvacantiën en men slaat geen acht hoe nuttig dezelve door den wakkeren Panken besteed worden: die vlijtige man graaft oude potten met menschenbeenderen uit de aarde en wijdt daar door zijn' roem de onsterfelijkheid.”*

Reeds Dingsdagavond 26 Dec. 43 ontving ik eenen merkwaardigen brief van zekeren heer genaamd Eijck tot Zuilichem, waarvan enz. enz.

1844

Op zekeren zat. nam. van Januarij 44 ging ik met den hr. P. van Galen, naar den Lagen Berkt onder Bergeik. Waarbij eenige hoogten of opgeworpene verschansingen liggen. Welligt is dit werk in 1648 door zich bij Bergeik bevindende Engelschen verrigt.

Zat. nam. 9 Maart van de Onderwijzers-vergadering te Eersel (welke datmaal eene week was uitgesteld geweest) naar Bergeik gaande, bemerkte ik vele doorgegravene heuvelen in de nabijheid der Paal, hetwelk zeer onordelijk scheen verrigt te zijn. Niettegenstaande den kouden wind, verliet ik daarom den dijk of weg en telde 11 heuvelen, op een onregelmatige wijze, sedert ik mijnen arbeid op dat kerkhof staakte, doorspit. Kort daarna vernam ik dat zulks onder anderen door akkerlieden uit Eersel van het niet ver van daar liggende gehucht Schadewijk in de maand Februarij, op zekeren nacht, bij helder maan- en sterrenlicht verrigt ware, in de meening er schatten uit te zullen graven. – Later, Zat. nam. 29 Junij daaraanvolgende, zijnde dus het feest der H. Apost. Petrus en Paulus van Duizel

komende, ging ik over dien uithoek, om zoo mogelijk, van iemand der aan dat werk gearbeid hebbende personen, meer van het gevondene te vernemen. Een hunner, na eenige vragen, op de straat ontmoetende, ondervroeg ik desaangaande zeer bescheiden dan deze hield zich alsof hij van de zaak weinig wist. Daar ik wel vermoedde dat de vrees voor de gevolgen er de oorzaak van zoude zijn, stelde ik dien man gerust, wanneer hij langzamerhand aan mijne weetgierigheid voldeed. Hij zeide dan: dat zij gehoord hadden, dat zeker iemand gedurig in de bergjes had laten graven (het is te gemakkelijk te zien dat ik hem bij mijne aankomst geheel onbekend was) zoodat zij dachten, dat er groote schatten verborgen waren: dat zij, in de hoop van er ook te vinden, met 4 personen elk van eene schop of spade voorzien, op zekeren avond, om niet bemerkt te worden, van omstreeks 9 ure tot omtrent middernacht 4 heuvelen aldaar doorspit hadden en in 3 derzelve een pot met kleine beenderen en asch gevuld en in den anderen vele houtskool, asch en beenderen aantreffen. Vervolgens begaf ik mij met dezen in den beginne zeer beangsten doch nu meer opgeruimden persoon, nadat zijnen broeder die ook deel aan dat werk had genomen, dewijl deze nog eenige stukken eener urne had. Op mijn verzoek kon ik daarvan 2 de grootste medenemen, welke ik door het mij vergezeld hebbende gezelschap dragen liet. Men vroeg mij intusschen, wat zulke voorwerpen toch wel beteekenen. Zouden ...? Beknopt deelde ik hun zulks mede, hetgeen zij allen, want er waren verscheidene bewoners van Schadewijk langzamerhand bijgekomen, aandachtig doch verbaasd aanhoorden. Dit verhaal eindigde ik, met hen schertsende te vragen gaat gij nu nog niet meerdere zulke schatten opgraven? Hierop volgde een eenparig neen uit bijna aller mond, waarop ik, onder wederzijdschen avondgroet vertrok. De 7 overige heuvelen, die meestal kleiner dan de 4 bedoelde waren, waren gedurende dien winter, door eenen of anderen werkman of schaapherder doorspit, waardoor welligt ook nog eenige urnen zullen vernietigd zijn.

1844

Gedurende eenigen tijd had ik het voornemen alle mijne oudheidkundige ontdekkingen in de Bergeicksche heide gedaan, den zeer geleerden heer Dr. C.R. Hermans, Rector der Latijnsche scholen en Archivaris van het Stedelijk Archief te 's Hertogenbosch, Bibliothecaris van het Noord-Brabantsch Genootschap en Lid van verschillende zoo Binnen- als Buitenlandsche Vereenigingen ter bevordering van Kunsten en Wetenschappen, op te zenden, wanneer mij ZwEd. op H. Sacramentsdag dezes jaars, zijnde den 6 Junij, opzettelijk om van mijne ontdekkingen meerdere inlichtingen te bekomen, met een bezoek komt vereeren. Door middel der mededeeling in het Provinciaal Dagblad van 19 Dec. 1843, zie hierboven bl. 132, had ZwEd. hiervan kennis.- Des nam: ten 3 ure van gemelden dag, wanneer even het Lof geëindigd was en ik uit de kerk kwam, treedt ZwEd. mijn kosthuis binnen, mij met zijn' persoon (ik had toen de eer nog niet ZwEd. te kennen) en het doel zijner overkomst bekend makende. ZwEd. gezegd hebbende, dat al de door mij gevondene urnen, enz. ten woonhuize mijner ouders te Bergeik berustende, stapten wij onmiddellijk er henen.

Dr. Hermans had van Eindhoven eene chaise genomen, waarmede zijne 2 broeders, in laatstgenoemd stadje wonende, welke ZwEd. vergezelden (en de voerman) naar Bergeik reden. Volgens Dr. Hermans verkiezing wandelden wij beide langs het voetpad derwaarts; bij onze aankomst toefden genoemde heeren reeds bij mijne Ouders. Nu was ons eerste werk mijne urnen te bezigtigen. De heer Hermans verkoos eene der 3, welke ik nog ongeopend had staan, te ledigen. Deze was van al de daartoe gevondene de mooiste. Ik bood ZwEd. de gezamenlijk door mij ontdekte lijkurnen, een paar uitgenomen, den welEd. hr. Hermans ten geschenke aan, om daarmede de Verzameling van het Noord-Brabantsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te verrijken. Bij zijn vertrek nam ZwEd. er aanstonds eene, na zorgvuldige inpakking mede. Toen wij zamen eenige verversching genomen hadden, bezochten wij de Hofkerk. Daarvan terug gekeerd was het ruim 6 ure, wanneer ZwEd. met zijn gezelschap de terugreis, dien dag tot Eindhoven, aannam. ZwEd. gezegd hebbende, dat zijne reis langs het bewuste kerkhof of ontdekkingsplaats der urnen, niet ver om was, vergezelde ik ZwEd. tot daar. Deze in oogenschouw genomen hebbende, nam ik aldaar, van mijnen vereerden bezoeker, ten 7 ure afscheid. Zoo hadden wij dan 4 uren, te zamen, nagenoeg uitsluitend over Oud- en merkwaardigheden sprekende, doorgebracht.

Ten blijke van wedervriendschap en voldoening over het vernomene, beloofde mij ZwEd. eerlang eenige boekgeschenken, zijnde Handelingen van het Prov. Gen. voornoemd, ten geschenke te zullen zenden. Ik verzocht ZwEd. dezelve in de maand Augustus, wanneer dezelve ook vacantie houdt, mede te brengen, dewijl ZwEd. voornemens was alsdan, met nog 2 heeren, leden van het Prov. Gen. eenige dagen te Bergeik te komen doorbrengen, om de nog ondoorzochte grafheuvelen enz. te laten uitgraven

en de oude dorpspapieren ten raadhuize aldaar te doorsnuffelen, voor welk een en ander ZwEd. den hr. Burgemeester te Bergeik reeds permissie vroeg en verkreeg.- Van deze reis zag ZwEd. echter definitief af, wanneer ik hem mijne gemaakte aantekeningen of beschrijving der bedoelde opgravingen, waarover ZwEd. schreef zeer verheugd te wezen, had toegezonden. enz. enz. enz.

Zat. vm. van 10 tot 12 ure, den 22 Junij, had ik in de gemelde Bergerheide, de ligging, hoogte, enz. van eenige grafheuvels aldaar, nog wat naauwkeuriger opgenomen.- Des nam. van dien dag, van 3 tot 8 ure, had ik onder Riethoven een groote zeer regelmatige grafheuvel, benevens eene kleinere doen doorgraven. Uit laatstgenoemden kwam eene fijne gladde urne, benevens eene groote menigte houtskool en asch. Verscheidene heeren hadden den nam. bij mij doorgebracht en deze opgravingen met groot genoegen bijgewoond: gedurig de behulpzame had biedende. Ook andere nieuwsgierigen kwamen gedurig zien.-

Wanneer ik mij voor deze opdelving op weg bevond, overhandigde de bode van Bergeik mij den volgenden brief van Dr. Hermans, met den Prov. of Noord-Brab. Volks-Almanak voor het jaar 1841, door ZwEd. uitgegeven, ten geschenke.

“WelEdele Heer en Vriend,

Het was mij zeer aangenaam met UEd. kennis te maken en te ondervinden hoezeer UEd. de oudheidkunde in ons Gewest tracht te bevorderen. Ik heb aan het Bestuur van het Noord-Brabandsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen uwe verdienstelijke pogingen bekend gemaakt en het zelve heeft niet geaarzeld, UwEd. onder de Candidaten als lid van die Maatschappij aan te teekenen.

Met genoegen verneem ik, dat UEd. te Leende gunstig geslaagd is. Indien UEd. kon, dan moet UEd. mij eens met vier woorden eenig bericht mededeelen en mij tevens eene urne / doch ongeopend / uit Leende zenden; zoo ik die Maandag krijg, dan neem ik die, nog dien avond mede naar 's Bosch.

Met mijne komst in Augustus breng ik UEd. die boekwerken mede, waarover wij toen gesproken hebben. Mag ik UEd. inmiddels nevensgaand boekje aanbieden. Met achting en vriendschap UwEd. Dw. Dienaar en vriend C.R. Hermans. Eindhoven, 22 Junij 1844.”

Wanneer ZwEd in Bergeik was, zeide ik Hem gehoord te hebben dat er in Leende ook urnen gevonden waren en ik het voornemen had er mij eerlang heen te begeven en er meer van te weten, hetgeen ik ook den eerstvolgenden Zondag 9 Junij had gedaan, doch natuurlijkerwijze had ik er geene opdelvingen kunnen laten bewerkstelligen, zooals de heer Hermans, blijkens zijnen brief meende.- ZijnwelEd. was op voornoemden dag, 22 Junij, evenwel nog van Eindhoven naar Bergeik, met zijn' broer, welke op het Loo zaken te verrigten had, overgekomen, hetwelk hij bij zijn schrijven aan mij, zeker nog niet voornemens zal geweest zijn. Bij onze tehuiskomst uit de heide waren zij nog niet lang vertrokken: zij hadden mijne aankomst bij mijne ouders eenigen tijd verbeid.

Den volgenden dag schreef ik ZwEd. eenig antwoord. Bij de overzending van mijn 1ste verslag, dato 13 Julij '44 schreef ik ZwEd. ten tweeden male. Alsdan zond ik ZwEd. volgens zijn geuit verlangen, mede een ruw schetsje dezer omstreken, met aanduiding der doorwerkte en beschrevene lijkheuvelen.

1844

Vrijdag middag den 9 Aug. werd ik met een bezoek vereerd van de WelEdele Heeren Prosper Cuijpers te Ginniken bij Breda, die vele moeite en kosten ter opsporing van antiquiteiten aanwendt en Van Meeuwen, advokaat-generaal te Breda. Deze geleerden hadden eene oudheidkundige reis door de Belgische Kempen, etc. gedaan. Zij hadden op gezegden dag, mijne ontdekte urnen te Bergeik, mede bezigtigd. Van de zeer brooze potten, had ik ook eenige stukken bewaard, waarop vader den heer Cuijpers een, op zijn verzoek, afstond. ZijnwelEd. beloofde mij een exemplaar van zijne gemaakte Beschrijving, wegens ondernomene opgravingen te Alphen in de Baronnie van Breda. Ik zeide ZwEd., wanneer ik nog meerdere lijk-urnen, mits de door ZwEd. grootendeels aan het Prov. Gen. waren toegezegd, zoude mogen ontdekken, ik er dan ZwEd. nog eene uit wedervriendschap zoude vereeren. Onder dagteekening van 16 dier md. ontving ik van ZwEd. het bedoelde boek, benevens een' brief, waarin hij mij toezeide, zoodra zijne laatste te Baarle ondernomene werkzaamheden het licht zouden zien, daarvan onmiddellijk een exemplaar te zullen over maken. Ook verzocht hij zeer vriendelijk, hoe eerder hoe liever, om eene urne van Bergeik. Dond. avond den 5 sept. ontving ik echter eerst bedoelden brief en boek. Den 17den id. verzond ik zijnEd. over Eindhoven antwoord met eene urne, welke nogthans aan vele stukken was. Ik had evenwel zulks eenige dagen ter afzending gereed staan. -

Den volgenden Zondag [na 11 augustus jb.] namiddag in de heide nabij Riethoven wandelende, ontwaarde ik 4 grafheuvels 1/8 uur ten noorden van Waalwijk of Walik, een gehucht uit 12 huizen bestaande, van Riethoven. Digt bij het gehucht bevindt zich de Hobbel, waar 5 huizen zijn. Maandag nam. 26 dier maand liet ik ze doorgraven. Dezelve hielden geene urnen, doch een dezer een hoopje been in. Ik werd door den WelEd. hr. Augustus Raupp, med. Docter, zoon van den alom geachten en vermaarden Med. Docter en heelmeeester G. Raupp, benevens de hoofd-commies te Bergeik, Hoosemans vergezeld. Eerstgenoemde onderzocht aanstonds bij de uithaling de ontdekte beenderen, waarvan hij er zeer vele kennelijk vond. ZwEd. zoude nogthans daarvan ongetwijfeld meerdere deelen hebben kunnen onderscheiden, als dezelve, door de zwarte vochtige aarde, waaruit deze heuvel meest bestond, niet buitengewoon broos geweest waren. In den tweeden heuvel vond men weinige houtskool en asch: in de 2 overige niets.

Vrijdag 23 id. [augustus jb] verzond ik 2 urnen, met een mandje verbrijzelde aan den hr. Dr. Hermans, ingevolge mijne belofte voor het Prov. Gen. ten geschenke. ZijnWelEd. had op mijn ingezonden verslag, aangaande Bergeik, eenige losse aanteekeningen gemaakt, welke hij mij, met zijne merkwaardige missive, ter keuring had gezonden.

1844

Op Zaterdag 28 September, allerfraaist weder zijnde, heb ik met 4 arbeiders een heidensch kerkhof, hetwelk ik woensdag nm. 21 Aug. van Bergeik naar Veldhoven gaande heb ontdekt, doorgraven. Nooit zag ik tot hiertoe eene zoo nette of regelmatige grafheuvelengroep. Zij bevindt zich omtrent even verre van Steensel en Veldhoven, 100 gewone treden of passen ter regterzijde den dijk of weg van het eerste naar het laatste dorp, ter plaatse waar de weg van het Steenselsche gehucht de Stevert of Steenvoort in genoemden dijk komt en gevolgelijk 5 minuten gaans ten westen de hut, later door een beter huis vervangen.

De heide is aldaar, van het noorden naar het zuiden, ongeveer een kwartier uurs breed, aan welke zijden broek- en weiland is. Dit kerkhof bestond uit 10 in hoogte en grootte van elkander weinig verschillende heuvelen, benevens 3 zeer kleine, welke even ten westen dezer 10 lagen. Iets verder van dit kerkhof bevonden zich hier en daar ook nog wel eenige graftumuli, dan deze doorgroef ik niet. Van het oosten naar het westen was deze begraafplaats juist 150 passen lang en van het N. naar het Z. op het breedste 70 passen. Men begrijpt dat geene dezer heuvelen verre van elkaar lagen; sommigen bevonden zich in eene rechte rei of lijn, anderen niet, die ten oosten, lag echter wat meer van de overigen afgezonderd. Het was aan deze zijde dat ik de doorgraving begon. Des ochtends ten 6 ure van Bergeik gegaan zijnde, kwamen wij ten half 8 ter plaatse. Mijn eerste werk aldaar was deze begraafplaats naauwkeurig op te nemen en daarvan korte aanteekeningen te maken, hetgeen bij de doorspitting van elken heuvel ook nog gedaan werd.

Eenige dagen bevorens had ik eene Ned. el of meter, bij wijze van stok doen vervaardigen, die ik bij die gelegenheid de eerste maal bezigde. Men begrijpt dat ze mij meermalen te stade kwam. Ten 8 ure begon men dan aan het werk dat ik steeds ordelijk liet verrigten. Toen des avonds de zon aan den gezichtseinder verdween was deze doorgraving geëindigd. Nooit is er door mij eene zoo gunstig uitgevallen dewijl van dit dertiental heuvelen, er 11 elk eene lijkurne inhielden. Naardien velen, uit vrees verbrijzeld te worden, ongeopend mede genomen werden en alles door arbeiders moest gedragen worden had ieder eene zware vracht, welke ik ook zoo veel ik kon trachtte te verligten. Door helder maanlicht begunstigd kwamen wij, met onze gevondene voorwerpen, even vóór 9 ure in den avond te Bergeik aan.- Het weder was dien ganschen dag zoo gunstig en aangenaam, dat het niets te wenschen overliet. Hoewel aldaar, behalve de aangeduide hut, geene huizen, dan op meer dan ¼ uur afstands zijn gelegen, waren er gedurig van gehuchten van Veldhoven en Steensel aanschouwers; des middags, tusschen 12 en 2 ure was dit het meeste. In het geheel zullen er omtrent 100 geweest zijn. Ik had evenwel aan niemand uit genoemde dorpen, deze werkzaamheden tevorens bekend gemaakt, waar ik de eerste opdelvingen deed, waren zijn daarover zeer verwonderd; ja, de verbaasdheid van sommige eenvoudige lieden steeg ten top, vooral wanneer zij het aanzagen, dat eene urne ontdekt en uit den heuvel gehaald werd.

Schoon de heuvel waaraan men werkte alzoo soms met menschen omringd was, heeft ons niemand hunner tot eenigen last of onaangenaamheid verstrekt. Meestal stonden zij sprakeloos; doch de redevoeringen, welke zij nu en dan daarover hielden, deden mij menigwerf glimlachen. Onder anderen zeide eene ongeveer tachtig jarige vrouw (uit de hut) tegen eene andere: wat ziet men toch hier in onze oude dagen nog gebeuren! Hetwelk beantwoord werd door: *Mer 't is en mirakel Mie!* (Maar het is een

wonder Mie!). Een ander, den inhoud der urnen bedoelende, vroeg mij: Meester! dat zijn dan zeker joden-schenken? Menigeen hoorde ik ook zeggen: Als men te Veldhoven van dit werk wist dan zou het ras half hier zijn. Een geloofbaar burger dier Gemeente heeft mij eenige dagen later verzekerd, dat aldaar de volgende dag (Zondag 29sten) de meeste onderlinge gesprekken over deze zaak liepen en dat ook verscheidene Veldhovenaren de ontdekkingsplaats hadden bezocht, hetwelk, indien het niet veelal regenachtig weder ware geweest, merklijk meer het geval zou geweest zijn. Ik heb hier deze laatste omstandigheden, welke den lezer ligtelijk kunnen vervelen, voornamelijk aangehaald, om te kunnen doen zien, hoe men in dien tijd nog over zulke begraafplaatsen dacht.-

Juist 4 weken later had ik, 5 grafheuvels, $\frac{1}{4}$ uur ten oosten der hier beschrevene en dus meer in de nabijheid van Veldhoven gelegen, doorwerkt. Deze hielden geene urnen, eenigen echter wat been en houtskool in. Op dien dag vond ik, tot mijne verbazing bijna al de niet door mij doorwerkte heuvelen, nabij het hiervoren gemeld kerkhof doorspit. Men verhaalde mij dat dit door schaapsherders verrigt was; welke er meer dan 15 urnen zouden hebben uitgegraven. Ik heb van deze potten eenigen gezien, doch geene aangekocht.

Den 28 Septemberdag de beschrevene Begraafplaats doorwerkende, hoorde ik o.a. dat onder Oerle ook eenige dergelijke bergjes waren, het welk ik van te voren mede wel eens had vernomen. Dikwerf koesterde ik dan ook het verlangen mij daarom eerlangs derwaarts te begeven. Zoo lang had men nothans eenige heuvelen niet ongeschonden gelaten; het werk van 28 Sept. had er te veel opzien gebaard.

Zat. nam. 12 Oct. komt zeker landsman van Sand-Oerle mij uitsluitend opzoeken, voornamelijk om te verhalen, dat zijn broer (een welgesteld ongehuwd persoon) den vorigen dag in eenen heuvel het geraamte van een' man welke hij dacht wel gebalsemd kon geweest zijn, met den buik enz. naar de diepte gekeerd, had ontdekt. In de nabijheid had hij ook eenige urnen aangetroffen. Hij zeide dat hij dit alles nog op de plaats had laten zitten.

Zat. 19 id. was ik naar Oerle geweest om eenige grafheuvelen te bezigtigen en op te sporen. Hier en daar vond ik er de heide, als met grafheuvelen bezaaid. Een groote menigte had ik er toen laten doorwerken, doch had weinig meer dan hoopjes been, houtskool en asch ontdekt. Datgene wat de evengemelde persoon had gezien was slechts eene gewone verzameling beenderen zonder urnen. Zijne ontdekte urnen vond ik geheel aan stukken, omdat ze er de schaapsherders na dien tijd nog eenmaal hadden uitgenomen.- Van deze zaken onder Oerle alsmede van den goeden uitval der doorwerkte begraafplaats tusschen Steensel en Veldhoven, gaf ik Dr. Hermans kennis, waarop zijn WelEd. mij namens het bestuur van het Prov. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen verzocht de onderzoekingen te Oerle enz. voort te zetten en de voorwerpen welk ik ontdekken zou, onder vergoeding of schadeloosstelling mijner onkosten, op te zenden. Hieraan heb ik dan ook gaarne voldaan. Eveneens is gehandeld met de urnen tusschen Steensel en Veldhoven opgegraven.-

Ik begaf mij voor den tweeden keer, Zat. 23 Nov. naar Oerle, wanneer ik op andere plaatsen dier heide verscheidene opdelvingen liet bewerkstelligen. Over het algemeen slaagde ik ongunstig. Dezelfde bouwman welke den 11 Oct. in eenige bergjes onder Oerle wat had gegraven, had onder Winterle ook eenige regelmatige bergjes gezien. Hij werkte, doch slechts korten tijd in eenigen derzelve en vond in éenen eene bijna geheele urne, welke ik voor het bedoelde Gen. van hem voor 50 cents kocht. In eenen tweeden heuvel vond hij eene verbrijzelde lijkbus. Deze heuvelengroep ging ik dien dag mede bezigtigen, doch gelijk vele andere bergjes in Oerle's omstreken, heb ik ze onbeproefd gelaten. Op vele plaatsen der heide van Oerle had een of andere landman in menigen grafheuvel gewroet, welligt voornamelijk met het doel om schatten te zullen vinden. Onder Knegsel, waarover ik mijnen terugweg deed, ontwaarde ik toen ook eenige grafheuvelen, waarvan ook al eenige doorgraven waren.

Zaterdag 30 Nov. liet er hier en daar eenige omwoelen, doch ontdekte er weinig. Ik oordeelde het gepast alvorens met andere zaken te beginnen hier achter volgens van andere opdelvingen te gewagen.

1844 / 1845

Reeds eenigen tijd geleden had ik in de heide tusschen Eersel en Hapert, nabij den dijk of weg, een drietal regelmatige grafbergjes ontwaard. Op kosten des Genootschaps heb ik ze Zat. 26 April 1845 laten omwerpen. Dezelve hielden gene urnen, één een stukje dezer laatste soort, in. – Wanneer ik Zat. den 5 Oct. 1844 in die heide wandelde, beschouwde ik ter linkerzijde den dijk van Duizel naar Hapert, een tamelijk groote grafheuvel welke ik in vorigen jaren wel meermalen gezien, doch minder

naauwkeurig had betracht. Deze was slechts ongeveer ½ el hoog; dezelve is vroeger blijkbaar veel hooger geweest. Deszelfs omtrek was 73 mijner gewone passen. Eenige dagen daarna zeide mij de burgemeester van Hapert en Hoogeloon, G. Jansen, dat in dat bergje, omtrent 40 jaren geleden, eenige maanden lang een behoeftig man had gewoond, welke ZijnEd. goed bekend was geweest. Hierdoor was deze heuvel bijna geheel vergraven geworden. Ik heb aan derzelven nimmer laten werken.

In de maand November 1844 werd door het gemeente Bestuur van Luiksgestel een perceel heidegrond tot mast aangelegd, wanneer door een bouwman daaraan arbeidende, toevallig een paar lijkurnen werden aangetroffen. Mijn neef, de heer Jac van Moll aldaar, liet mij zulks in den loop van den daaropvolgenden winter ter kennis brengen, waarom ik Zat. 29 Maart 1845, vergezeld door den welEd. heer en vriend Rombouts burgemeester aldaar de heide bezocht. Door den langdurigen en strengen winter had ik dit niet geschikt vroeger kunnen doen. We namen iemand met eene schop mede om naar verkiezing, deze eenige hoogten te laten beproeven. Het weder was zoo koud dat de hr. burgemeester en ik, om ons wat te verwarmen, gedurig den arbeid vervingen. Men bespeurde niet in dezelve dan eenige houtskool, been en een stukje eener urne.-

Ik bezigtigde, alvorens wij dezen kleinen arbeid aangevangen hadden, aldaar de heide. Eene hooge streek of bedding van eenige honderden passen lengte (op genoemden tijd met mastzaad bezaaid) bevindt zich dan ongeveer ¼ uur westwaarts van den toren van Luiksgestel, half zoo ver ten noorden het gehucht Boschëind, 20 min. ten zuiden het Bergeiksche gehucht Weebosch. Hier was het dat bedoelde werkman eene urne vond. De andere trof hij in een der heuveltjes aan, welke zich oost- en zuidwaarts de beschrevene hoogte bevinden. Hij groef alsdan slechts voor evenveel, als men zegt. Deze heuvelen zijn in tamelijk groot aantal; zij zijn meest van zeer onregelmatigen vorm. Van deze had ik er den 29 Maart eenigen beproefd.-

Ten zuiden van deze, omtrent 3 min. noordwaarts het Boscheind, liggen tusschen vele door de natuur gevormde zandbergen, 2 groepjes grafheuvelen, welke 2 verzamelingen, 96 passen of 69 ellen, in de strekking van het oosten naar het westen lagen.

Na de welEd. hr. Dr. Hermans met het bestaan dezer Germaansche Begraafplaats bekend gemaakt te hebben, werd ik verzocht, aldaar nog eenige onderzoekingen, voor rek. des Gen. te doen.

Zat. nam. 17 Mei '45, heb ik dan de 2 opgegevene groepjes met 5 arbeiders doorwerkt. Ik had verscheidene urnen ontdekt, welke thans dus ook in het Kabinet van het Gen. bewaard worden. Hier zal ik niets meer van bijvoegen, dan dat ik nimmer elders in zoo groote menigte houtskool ontmoette dan in het algemeen in deze heuvels, als ook dat de grootste urne, die ik immer ontdekte in een dezer heuvels zat.-

Onder Bergeik en Riethoven heb ik in 1844 en 45 ook nog verscheidene grafhoogten doorzocht, en eenige urnen in dezelve ontdekt. De laatste die ik gedeeltelijk omwierp was de zoogenaamde Kattenberg, in de nabijheid van den hoogen Berkt en de daarliggende Begraafplaats. Stukken, op vele plaatsen in dezen heuvel verspreid, van eene buitengemeen ruwe lijkurne, benevens eene aanzienlijke hoeveelheid been en houtskool, was de inhoud van denzelven.-

Van dit bergje vertellen vele bijgeloovige lieden, dat er 's avonds menigwerf kattendansen plaats hebben, dat er de Kaboutermannekens in gewoond hebben, enz. Er waren tot heden ook eenige Bergeikenaren, die de meening koesterden, dat deze heuvel eenmaal tot een' molenberg zoude opgeworpen zijn, te meer omdat hij tegen de molenakkers, niet ver van den tegenwoordigen molen, is gelegen. Wat er ook van zij, ik heb mij dan 8 Nov. '45, wanneer deze doorgraving geschiedde, overtuigd, dat dezelve een aloude grafheuvel is.

8 dagen later deed ik opdelvingen van geheel anderen aard. Ik liet toen, ter plaatse waar eenmaal welligt het Hof der Frankische Koningen onder Netersel stond op een perceel bouwgrond, ten westen de pastorij arbeiden, door eenen sloot of kuil te laten graven van 16 ellen lang en 17 palmen breed. Op ½ el diepte, hier en daar verschillende, trof ik overal fondamente of muren aan, bestaande meestal uit steenen van 28 duimen lang, half zoo breed en 8 dm. dik, welke nog zeer hecht met tras op elkander gemetst waren: de meesten bleven bij het afbreken nog geheel.

Tusschen deze bevonden zich, hier en daar, groote stukken pannen, plat als eene plavuis, eenige stukken lei en zerksteen, benevens een paar klompen ijzererts. Verscheidene lieden aldaar verzekerden mij dat in vele plaatsen van dat perceel gronds, en in het belendende nog meerder muren van groote zerksteen, waartusschen beurtelings eene rei plavuizen worden aangetroffen. Daar de oude kasteelen

voornamelijk uit zware torens bestonden, komt het mij niet onaannemelijk voor, dat gedachte fondamenteen op vele plaatsen, wel van eenen slottoren zullen zijn.

Na dit werk, hetgeen ik tegen den avond natuurlijker wijze moest staken, legde ik, in de haast nog een bezoek bij den Ew. hr. pastoor aldaar af. Toen ik in 44 bij ZEw. was verklaarde mij ZEw. dat er eenen middelbaren heuvel, door menschen gemaakt, onder Hoogeloon lag waarover wij deze reis weder spraken.-

In de vacantie van 46, namelijk Dingsdag 15 Sept. te Vessem zijnde, en aldaar voor den eersten keer het zoogenoemde Mirakelkuiltje, hetwelk immer water houdt, in oogenschouw genomen hebbende, stapte ik, na er eerst doch vroegtijdig het middagmaal genuttigd te hebben, naar den bewusten heuvel, welken ik voor een grafbergje hield. Hetzelve ligt 10 min. noordwestwaarts den toren of kerk van Hoogeloon, weinige passen ter linkerzijde den dijk of weg van dat dorp naar Westelbeers het wordt de Zwartberg geheeten. De hoogte was 1.80 el en de omtrek ruim 50 ellen.

Mijn reisgezel ging naar de niet ver van daar gelegene huizen om eenige arbeiders; hij bragt er aanstonds 2 mede met welke ik in het middendeel aan de doorgraving begon. Niet lang daarna kwamen nog 3 menschen, met het voornemen om met hunne schoppen of spaden in de heide te gaan werken, dewelke op mijne vraag, ook gaarne daaraan deelnamen. Ten den avond had ik vijftal daglooners, voor bijna de helft, in het midden van dezelve, dezen heuvel regelmatig uitgegraven. Zoo diep als de gewone heidegrond, lag eene wigge of soort van geelkoperen werktuig, geheel groenkleurig ingeroest. Het is 15 Ned. duimen lang, op het breedste 2 en op het smalste 1 dm.; de zwaarte is 13 looden.

1846

Behalve deze vondst, had ik niets dan één stukje been, 3 duim diep ontdekt. ¼ uur van dezen heuvel ligt de Kabauterberg, waarbij in 1827 verschillende Romeinsche oudheden zijn gevonden.

In Dec. 1844 zond ik mijn 2de, in November 45 het 3de en 22 Sept. 46 het laatste verslag over de gedane Kempische opdelvingen, op Zijn verzoek, aan Dr. Hermans in. Dit laatste betrof meestal het onderzoek, hetwelk ik in den loop der vacantie, naar vele heidensche of aloude overleveringen, enz heb ingesteld. Deze door mij ingezondene Berigten, zijn in het meergenoemd Mengelwerk over N.Braband door Dr. Hermans overgenomen, waaruit er voor mijne rekening 30 exemplaren en eene menigte voor die van Dr. Hermans zijn overgedrukt, om die aan onze lettervrienden te kunnen vereeren. Als droit d'auteur erlangde ik er bovendien eene dozijn. Zij zijn in 2 kleine deelen gedrukt, het eerste beslaat 32, het laatste 36 bladzijden, waaronder eenige aantekeningen van gemelden Hermans begrepen zijn.

1852

Dingsdag 31sten (Augustus) ging ik des middags uit Bergeik naar Duizel van waar ik met den ondermeester C. Naaikens, naar Bladel stapte, voornamelijk om er den onderwijzer te bezoeken: ook hier was het kermis. Echter waren wij niet laat in den avond weder te Duizel terug, waar ik bij Oom, den Kostschoolhouder logeerde, ten einde van daar den volgenden dag, nog eenige plaatsen te bezoeken. Het was mij bewust dat nabij het gehucht Steenvoort onder Steensel, in eene weide van Van Hout aldaar, doch nog onder Riethoven gelegen, diep in de klei buitengewone groote beenderen van eene onbekende dierensoort gevonden waren. Deze ging ik vooreerst bezichtigen en hield ze voor overblijfselen van den Mammouth. Kort daarna gaf ik het Bestuur van ons Genootschap hiervan kennis, dat ook de vondst a priori voor antediluviaansch en alzoo zeer belangrijk beschouwde. Tevens werd ik (alles bij correspondentie van Dr. Hermans) verzocht, die beenderen, indien zulks konde, op te zenden, hetgeen door de inschikkelijkheid van Van Hout, gemakkelijk geschiedde. Te Steenvoort schreef ik op zekeren anderen vacantedag, eenen tweeden uitvoerigen brief aan Dr. Hermans, met verzending der beenderen, waarna ik gemagtigd werd, voor rekening van 't Genootschap, de nog in den grond zittende overblijfselen van dat dier te ontgraven, doch het welk niet gevoeglijk voor in 1854 zal kunnen plaats hebben, aangezien Van Hout dan eerst met delven van klei nabij het gevondene zal beginnen.

1854

Den 26 Sept. beschouwde ik eenige stukken van den ruggegraat en andere deelen van een zeer groot dier, daags te voren niet ver van mijne school uit het leem gehaald. Den arbeiders verzocht hebbende, mij immer bij soortelijke vondst, onverwijld te verwittigen, werd mij Dingsdag 3 Oct. door een hunner

berigt, dat zij zoo even weer groote schenken in genoemde nabijheid gevonden hadden, welke ik er in mijn bijzijn liet uitnemen. Deze waren de overblijfselen van een geheel poot, vermoedelijk tot hetzelfde dier als de bovengenoemde behorende. Deze beide vondsten in mijn bezit verkregen hebbende, zond ik dezelve naar ons Genootschap. Zie mijnen brief van 6 Oct. '54 en mijn correspondentieboek over oudheden enz. In Nov. dezes jaars zijn ook, 2 ellen in het leem, weinige minuten van de boven aangehaalde plaats 2 beenstukken van een dier, doch eenige ellen van elkaar, aangetroffen, welke mij zijn ter hand gekomen. Men vindt mede in deze beide stroken, in en onder het klei nu en dan eenen boom en ander houtgewas, hetwelk ik er meermalen zag uitgraven. Alhier zal ik tevens vermelden dat ik Donderdag 14 Sept. 11 onder Riethoven, bij Steenvoort, naar zulke beenderen liet graven tot welk werk het Bestuur van ons Gen. bereids in April '53 voor mij eene som beschikt had. Hoewel het verscheidene weken droog en heet weder geweest was, kon mijn arbeider door het allerwege sterk opborrelen uit de in 52 doorgegraven aarde, niet tot de noodige diepte doordringen, hetwelk ook volgens het oordeel van den onderwijzer Molenaar en bezitter der weide, nimmer kan geschieden, zoodat ik het graven, op ruim 2 ellen diepte liet staken.

In Oct. 44 en Sept. 54 zijn op ongeveer 100 ellen afstands van deze, aan de andere zijde des wegs, in de heide ook dusdanige schenken in het leem ontdekt, welke laatste vondst ik bezit, alsmede eene steenen wigge of Germaansch strijdbijzeltje, in 1848 of '47 bij het aanleggen van weteringen, omtrent 100 ellen ter rechterzijde des wegs van Steensel naar Riethoven, op bijna gelijken afstand ten zuiden der watermolen, 3 ellen diep van de oppervlakte, 1½ el in het veen ontdekt en mij door den molenaar J. van Grootel op gezegden dag, verëerd. Ik heb deze fraaije kleine wig in 1846 aan het Prov. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen opgezonden. Zie mijn oudheidk. correspondentieboek op het jaar. De mammothbeenderen van Steenvoort rusten sinds eenigen tijd in het museum te Leiden, doch zijn toch het eigendom van ons Genootschap.

1857

.....bij deze wandeling [zaterdag 2 Mei jk] vernam ik dat, in 't laatst der vorige maand, te Hulsel, omtrent 10 minuten van de Kerk, door den arbeider Rademakers, Germaansche lijkurnen zijn uit den grond gegraven. Een ijzeren werptuig, boven een dier potten aangetroffen, werd mij 4 weken later door mijn vriend C. Naaikens, ondermeester te Bladel, ten geschenke gegeven. Eenige couranten hebben die vondst medegedeeld. Ook Noordbr. oudheden in 1865 gedrukt, bl. 55.

1863

Vrijdag 7 [augustus jk] bezocht ik met den Heer Gerard Bannenberg uit Amsterdam, sedert eenigen tijd kostganger in dit dorp de Abdij en Kerk te Postel, gaande over Bladel enz. huiswaarts. Uit handen van den Hr. Fr. de Wit ontving ik daags te voren te Riethoven een schrijven van Neef Norbert Panken te Veldhoven, dat aldaar, (men meent Julij 1863) behalve eenige stukken van urnen en een ingeroest mes een ijzeren voorwerp, aan eenen standaard uit de eerste eeuwen onzer Jaartelling gelijkende, bij gelegenheid van zand delven was gevonden, van welke laatste oudheid hij tevens afteekening in den brief had gesloten.

Vrijdag namiddag meldde hij mij per post dat hij den volgenden namiddag (zijnde Zaterdag 8 Aug.) te huis zou blijven, wanneer hij mij verwachtte om een en ander te bezigtigen en verder onderzoek te doen, hetwelk ik ook gedaan heb. Door vermelden Hr. Bannenberg vergezeld stapte ik 's middags derwaarts. In het dorp gekomen en uitgerust begaven wij ons met gezegden Neef en Kandidaat-Notaris benevens verscheidene andere burgers, sommigen van eene spade voorzien, naar eene kleine heide bij het gehucht Heers, waarin die voorwerpen gevonden waren en wij weldra verscheidene meerdere stukken van oude potten en kruiken van vreemden vorm aantroffen. Daarvoor schafte ik mij nog eenen arbeider aan, ten einde eene geregelde opdelving te doen ondernemen; doch daar hij slechts een verroest mes en verbrijzelde stukken van potten vond, van welke laatste die geheele plaats, vroeger aanmerkelijk afgelaagd en doorwerkt, als doorzaaid was, staakte ik na eenige tijd de opdelving. Hierna liet ik hem den heuvel aan den Kiezelweg, niet ver van de Steenselsche hut, gedeeltelijk uitgraven, hebbende daarin niets dan 3 paardentanden, ter diepte van den ouden grond of de gewone oppervlakte van de heide, aangetroffen. Nadat ik eenige der gevonden scherven, het ijzeren mes aan Dr. Hermans had opgezonden, schreef hij mij dat de vondst zeer merkwaardig was.

1865

Mij Donderdag [12 okt. jb] voorm. om h.9 naar Dr. Hermans begevende, hield ik mij voor 't Bisschoppelijk Paleis, sinds door Mons. Zwijsen bewoond, op, ten einde dezen en de Bisschoppen van 't concilie in gewone rijtuigen gezeten, te zien vertrekken. Nadat rector Hermans mij pen en inkt en den catalogus had doen bezorgen, doorliep ik de rijke boekverzameling de Genootschaps, maakte aantekeningen uit eenige werken over Noordbrabant en liet den klerk eenige uitgezochte exemplaren voor mij, als lid ter lezing inpakken. De Heer Hermans zijne lessen beëindigd hebbende deed mij verzoeken beneden te komen. Ik nuttigde koffij met ZijnEd. en gezin, waarna Hij mij het Museum van oudheden, waarin de door mij vereerde eene groote plaats beslaan, aantoonde. Het aanbod om het middagmaal enz. met hem te gebruiken wees ik van de hand; doch niet dat om den avond bij hem door te brengen, wanneer wij over verschillende meest wetenschappelijke onderwerpen keuvelden. Hij gaf mij een exemplaar ten geschenke van het door hem, over 2 maanden uitgegeven werk Noordbrabants oudheden met platen, waarin men o.a. vindt dat ik al de begunstigers overtref. Wat de ontdekking van oude begraafplaatsen enz. door mij gedaan, betreft, deze worden evenwel in het belangrijke boek op verre na, niet vermeld.

1866

Vrijdag 1 Junij zijn de meubelen, het vee, de fouragie enz. benevens eene groote menigte visgereedschappen, jagthonden enz. aan het woonhuis van den Pachter verkocht. Dit geschiedde van half 10 tot half 5 ure.

Tusschen 12 en 2 ure bezocht ik met neef L. Bots Hoogeloon, hoofdzakelijk om de onlangs onder Casteren gevonden oudheden ten huize van den ontvanger Meijer – die mij daarvan had doen geven – te bezichtigen en er aantekening van te nemen. Den tijd bevorens en daarna was ik op gezegde verkooping; verschillende volksklasse trof men er aan.

Vrijdag 18 [mei ? jb] ontving ik een schrijven van Dr. Hermans waarbij hij mij verzocht, den volgenden voormiddag ten 9½ ure te Veldhoven te komen bij zijn neef de hoofdonderwijzer, die hem berigt had dat er oudheden gevonden waren, om welke reden hij er zich dan zou laten vinden, ten einde gezamenlijk de plaats te onderzoeken. Dr. Hermans was reeds bezig met zijn broeder uit Eindhoven in het schoolhuis de gevonden voorwerpen te betrachten, toen ik er op het gestelde uur aankwam. Nu reden wij, na een paar arbeiders genomen te hebben, langs het raadhuis, waarop ik reeds den Heer Burgemeester bij mijne komst in het dorp van ons onderzoek kennis gaf en wien ik hier mijne plaats in het rijtuig overdeed, naar de ontdekkingsplaats, dezelfde waarop in Augustus 1863 meerdere aloude voorwerpen ontdekt en door mij naar het Provinciaal Genootschap gezonden zijn, dat (op bl. 483 en 485) in het voorleden jaar door Dr. Hermans uitgegeven werk, Noordbrabantse oudheden beschreven is, (waarvan ik op bl. 581 gewaagd heb).

Mijn neef bragt de post de kennisgeving van Dr. Hermans eerst aan, toen hij zich reeds bij hem bevond en die reeds den vorigen namiddag had moeten ontvangen wezen. De 4 penningen, eene menigte potscherven enz. door neef aan Dr. Hermans voor ons genootschap overhandigd, werden door hem mede genomen, met nog 2 groote ijzeren spijkers en stukjes van kruiken en potten, onder opzigt door 2 arbeiders uitgegraven. Van het terrein gingen allen, omstreeks 11 ure, dorpwaarts, uitgenomen Dr. Hermans en ik, dewijl hij mij verzocht naar de herberg van Doreleijers op het bijgelegen gehucht met hem te wandelen waar het rijtuig ontspannen was, aangezien wij nog veel te praten hadden. Dit was o.a. over het mij door hem gedane voorstel om klerk of amanuensis van hem, in zijne betrekking als bibliothecaris enz. van het genootschap te 's Bosch te worden, waarover wij de vorige maand gecorrespondeerd hebben, doch waarvoor ik weinige geneigdheid gevoelde en bedankte.

1869

Dond. nam. 6 [aug. jb] is te Bergeik de brandklok getrokken, toen een deel van het ruwe gewas tusschen het eikenhout op den wal, die den uitersten akker aan den weg naar Eersel omringt en het Hemelrijk geheten is, in brand was. Men was reeds met de brandspuit de, wegens rondom gelegen dennebosschen enz., gevaarlijke plaats, genaderd, toen het vuur gedoofd werd.

1870

Oudheidkundig reisje in de Kempen.

Gemagtigd door het Bestuur van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant, om oude heuvelen onder Reusel enz. te onderzoeken, begaf ik mij te dien einde

Woensdag 20 september, zijnde allerfraaist weder daarheen. Ik liet mij vergezellen door een' arbeider, met een spade op den rug gebonden, om ook onder weg beproevingen te kunnen doen. Des ochtends ten zes ure van huis gegaan, waren wij niet lang vóór middernacht terug en hadden toen tien uren te voet afgelegd. Dit was tusschen de volgende plaatsen gedaan. Eersel, Duizel, Hapert, Hulsel, Reusel. In het huiswaarts keeren Hulsel door den uithoek Bladel's bosch, langs den water- en windmolen van Casteren, naar de barrière te Hapert en verder nagenoeg dezelfde weg als 's morgens.

Het resultaat in de Frankische grafheuvelen of de moeite door mij dien dag ter opsporing van dergelijke oudheden ondernomen, was zeer gering, doch hierover moet men zich niet verwonderen, aangezien ik bij mijne vorige reizen, vaak te gelijker tijd hierna onderzoek heb gedaan, weshalve ik van het nu bedoelde geene groote verwachting koesterde. Zie hiervan beknoptelijk mijne bevinding.

Onder de zandheuvelen in de Molenheide van Reusel, noord-oostwaarts de kerk dier gemeente liggen verscheidene kleine regelmatige ronde bergjes, uit vaster of meer harden grond dan de meeste aldaar gelegene bestaande. Eenige liet ik gedeeltelijk uitgraven, waarbij ik mij overtuigde, dat al die heuveltjes door de natuur gevormd zijn en niet tot de grafhoogten behooren. Zulks kan ook gemeld worden van al diegene welke zich omstreeks 10 minuten gaans zuidwaarts het eigenlijke dorp of Lensheuvel bevinden. Hieronder treft men er van eene in onze Kempen ongewone hoogte aan. De weg naar Postel loopt er langs.

Tusschen Lensheuvel en Arendonk nabij het gehucht Heikant enz. ½ uur van Lensheuvel, worden almede eene groote verscheidenheid van door de natuur daargestelde heuvelen gevonden.

Vroeger nam ik meermalen inlichtingen te Hulsel wegens daar in 1857 gedane vondsten van lijkurnen, toen bij het aanleggen van mastbosschen ontdekt. Deze reis werden ze mij zeer naauwkeurig gegeven door verscheidene inwoners, die er het beste mede bekend waren.-

Dewijl de meeste potten onder gelijke grond zaten en veelal op de ontdekking geen acht geslagen werd, verbrijzelden ze veelal; slechts 6 à 7 bleven geheel, hoewel er een groot getal gevonden zijn. In een bergje zat in de kruin of althans hooger dan de gewone oppervlakte eene urne en in een cirkel van dienzelfden heuvel verscheidene lijkvazen. Er bevond zich in een ander bergje eene grove urne waarin een zeer kleine fraaije verborgen was. De potten waren loodkleurig, bruin, roodachtig of geel. Boven eene lag eene lans of werpspies.- Zie deze ontdekking in Noordbrabants Oudheden bl. 55.

Nadat mij de gemelde ontdekkingsplaats aangewezen was, vergezelde ons de Onderwijzer A. Verhoeven tot eene andere, 15 minuten van de eerste, 20 minuten van de kerk te Hulsel, ter rechterzijde van den weg naar Casteren, doch op heidegrond van Bladel gelegen. Men ziet daar 4 regelmatige grafheuvelen, in eene rechte lijn elk 20 el van elkander, ongeveer 1 el hoog, 12 el in doorsnede. Deze liet ik in het middendeel uitgraven. Zij bestaan uit zware aaneengepakte zwarte aarde.- No 1 bevatte een hoopje been, no. 3 veel been en houtskool, terwijl de beide overige niets opleverden. Tevens heb ik op deze reis hier en daar nader aantekeningen wegens kerken, torens, klokken of andere antiquiteiten gemaakt. Noordwaarts de kerk te Reusel bezigtigde ik het bouwen eener nieuwe zeer aanzienlijke pastorie, welke bijna voltooid is.

Weder een oudheidkundige uitstap.

Evenals den 20 Sept. II. ondernam ik met een' arbeider, die eene spade bij zich droeg, juist een week later eene groote omwandeling door de heiden van Borkel en Schaft, Leende, Achel, Hamont, Valkenswaard en Dommelen, ten einde hier en daar in de ronde heuvelen te laten onderzoeken of zij tot de grafhoogten behoorden of door de natuur gevormd zijn, welke laatste overal het geval scheen. Hierom bepaalde ik dezen arbeid tot slechts één dag, waarin wij ongeveer 7 uren gaans hadden afgelegd. Meerendeels werden mij deze regelmatige bergjes door vrienden vroeger of later aangetoond, welke zij voor heidensche of Germaanse grafheuvelen hielden, waarop zij zeer vele gelijkenis hebben. Geen spoor hoegenaamd van wonen, been, asch of dergelijke mogt ik daarin ontdekken. Het onderzoek op beide genoemde dagen ingesteld, steekt mitsdien zeer af bij de menigvuldige opgravingen welke ik, ¼ eeuw vroeger te Bergeik en omstreken heb bewerkstelligd en gunstig uitvielen.

1871

Vrijdag 5 Mei namiddag ten 2 ure, begaf ik mij naar Veldhoven en bepaalde dáár, om Maandag 15 dier maand, een deel der niet genoeg onderzochte vermoedelijk Romeinsche legerplaats te laten doorgraven. Den zeer Eerw. Heer Pastoor meende ik tevens een bezoek te brengen, voornamelijk om

met ZEw. over eenige oude locale publieke voorwerpen dier parochie te handelen of kouten en zijn grooten reliquieboom te zien. Ik zag hiervan af, dewijl ik tot mijne droefheid vernam, dat ZEw. reeds Zaterdag te voren de Laatste H. Sacramenten waren toegediend, wegens eene daags vooraf verkregen ongesteldheid. Kort hierna bevond hij zich merkkelijk beter, later hersteld. Zie een bezoek aan ZEw. gebragt, (bl. 865).

Den 15 bevond ik mij van des morgens half 8 ure tot datzelfde uur des avonds op het terrein, waar vroeger zeer oud voorwerpen als munten, ijzeren messen, lansen, stukken van potten, kruiken enz. gevonden zijn. Het is een heide, ter grootte van ongeveer 50 roeden, waarvan ik bij gissing een derde gedeelte liet doorgraven, ontdekte eenige van de genoemde oudheden. Aangezien ik een beknopt verslag van het ontdekte hoop te schrijven, ben ik hier deswegens zeer kort. Ik heb er ook Woensdag 28 Junij laten graven en vond weinig van eenige waarde.

1871

Bij uitnemend fraai weder ging ik Vrijdag 13 Oct. met neef L. Bots te Bergeik naar Neerpelt, eene gemeente welke in nijverheid en welvaart zeer vooruit komt. Daags te voren hadden er vier voorname oudheidkundigen weder opgravingen gedaan op de plaats waarvan ik bl. (863) gewaag. Deze geleerden waren professor Schuurmans uit Leuven, die op nog drie Donderdagen in dezen zomer, namens het Belgisch Gouvernement daar opdelvingen heeft bewerkstelligd, 2^e te Hasselt, 2^e de Eerw. Heer Franssen, Pastoor te Ittervoort en 4^e de als schrijver gunstig bekende Eerw. Jos Habets, thans Kapellaan te Berg Ter Blijt. Veel spijt gevoel ik niet een' dag vroeger mijn reisje derwaarts gedaan te hebben, dewijl ik zoo gaarne die opdelvingen zoude gadeslaan en persoonlijke kennis met die archeologen gemaakt hebben. Naar ik vernomen heb zou zulks hun wederkeerig verlangen geweest zijn. Nu vernoegde ik mij met al de door hen ontdekte fraaije lijkurnen enz. te bezigtigen, welke te Neerpelt bewaard worden door den herbergier Walbers, eigenaar van den grond, waarin deze voorwerpen gevonden zijn en die hij over eenige jaren van de gemeente heeft aangekocht. Een deskundige, daartoe uit Brussel gekomen, heeft reeds al deze voorwerpen afgeteekend en daar ze zonder twijfel nauwkeurig zullen beschreven worden, acht ik mij hier van meerdere berigten verschoond.

[20-8-1871 jb] Een inwoner, met wie wij kennis hadden gemaakt en die Lille bezocht, stapte te Neerpelt uit den spoorwagen. Zijn gemis werd mij vergoed door den Heer J. Noots die, daarin plaats genomen hebbende, mij belangrijke mededeelingen gaf wegens de in dezen zomer gedane ontdekkingen in eenen grafheuvel der heide onder die gemeente, in de nabijheid der spoorlijn gelegen, waar ZijnEd. de plaats aantoonde. Ik wist rees eenigen tijd, dat de meeste ontdekte voorwerpen in het dorp nog bewaard worden, waar ik ze eerlangs hoop te gaan beschouwen.

1874

Vrijdagmiddag 4 Sept. groef ik in 2 der 3 zoogenaamde Driebergen in de Bergerheide te Bergeik, ter onderzoek van oudheden, een gat van ongeveer een kubiekël, ook een kleiner in andere in die heide gelegen en over meer dan 30 jaren door mij uitgegravene lijkheuvelen. Ik had op genoemden dag echter geene oude voorwerpen ontdekt.

1877

Den 25 [juni jb] dezer onderzocht ik des namiddags van h. 5 tot h. 8 ure eenige heuvelen in de Mortelheide en daaromtrent achter het Boscheind te Luiksgestel, zonder resultaat, hetgeen er in 18.. echter voor mij bevredigend is geweest. Jan Bornbergen van de Rijt verrigte het werk, dat meermalen tot hiertoe was verdaagd.

In de heide nabij de Hees onder Eersel, in de rigting der torens van Steensel en Hoogeloon, ontwaarde ik eenige gewone oude grafheuvelen, toen ik 7 Juni (de eerste maal) dien weg naar Vessem ging. Op dat punt der heide had ik mij, sinds mijne jeugd, niet meer bevonden.

1878

Toen ik 11 dezer [juni jb] een' uitstap naar Eindhoven deed, ging ik over het gehucht Geenhoven onder Valkenswaard en betrachtte er de heide waar 't vorige jaar weder 2 lijkurnen zijn uitgegraven. Ik toefde eenigen tijd in de herberg bij de halte te Waalre en voorts te Gennip.

1879

Des middags van 11 Juni kwam men mij 2 munten uit het laatst der 16^e eeuw vertoonen, welke zoo even te voren in een weiland nabij den watergraanmolen gevonden en in gaven staat waren (Westerhoven.)

1887

Den 10 Febr. beschouwde ik ten huize van M. Rademakers [te Bergeik, jb] een 2 dagen vroeger in zijn aangslag gevonden zeer oud potje. Het zat omtrent 1 meter diep beneden de bovengrond, in het zand onder den vleest.

1889

Eenige maanden geleden deelde mij de heer Piet Aarts, vroeger theologant, thans boomkwekerij en landbouw beoefende mede, dat naar zijn inzien sommige der menigvuldige heuvelen, bergruggen of wallen bij den Zwarte Horst door de eerste bewoners dezer streek zouden opgeworpen zijn en hij gaarne, in mijn gezelschap, dáár wilde graven en onderzoek doen. Hoezeer ik in 1844 en 1870 de onmetelijke heide waarin die hoogten liggen, nauwkeurig gadesloeg, ging ik 13 Sept. met hem en Mr. Jaspers te Weebosch mede. Ik had den dag tot onze excursie bestemd, aan eerstgenoemden reisgezel overgelaten, die mij op genoemden dag schreef, liefst spoedig te gaan. Zijn briefje ontving ik ten half 11 ure voorm. dineerde direct, vertrok ten 11 u. op 't Loo, ten 12 en ten één ure op Weebosch, want bij beide personen heb ik gewacht. Zij leenden hier eene spade, waarmede zij in eenige heuvelen wat groeven en toen tot de overtuiging kwamen, dat daar alles door de natuur was veroorzaakt, zooals ik steeds beweerde.

Mede aan den weg van Postel naar Lommel ligt een berg, wegens zijnen vorm Rondheuvel geheeten, welk ik wilde gaan zien; doch mijne makkers hadden hiertoe geene lust, evenmin als tot het mij voorgesteld bezoek van het zoogenoemd Russendorp, een gehucht onder Moll, 20 minuten van het genoemd [bl. 1825 jb] kapelletje. Het is nog geen ½ eeuw geleden, toen er slechts enkele geringe russen woningen stonden, thans 7 boerenhuizen, waaronder van steen en pannen, die wij in de verte zagen.-

Ten 7 ure 's avonds kwamen we in eene herberg te Weebosch, hebbende van 6 afwezige uren er vijf door lang heidegewas (zonder weg) gegaan. Iets dergelijks had ik in mijn leven niet verricht. Te huis gekomen waren door mij dus 9 lange uren afgelegd. Ik bezocht weder deze heide 30 Juli 1891.

1890

Den volgenden dag [21 Jan. jb] zag ik op 't Loo een daags te voren uitgegraven potje voor huiselijk gebruik, 20 centimeter diep in zandgrond, waarmede het gevuld was; ook een dergelijk, tegenaan het gezegde, hetwelk de vinder onverwacht had verbrijzeld. De plaats is een onlangs gerooid dennebosch, vroeger heide, noordwaarts den Lagen Berkt.

31 [maart jb] van den Hoogen Berkt komende betrachtte ik weder de streek, waar een arbeider in de vorige maand 10 urnen had aangetroffen. Ik nam een paar stukken der verbrijzelde potten mede. Men leze mijne vroegere Ontdekkingen.

1892

31 [maart jb] sprak ik met den Hr. Konings, nu nabij het dorp V' Weerd wonende, over zijnen neef, den geleerden prior te Heeswijk en door eerstgenoemden in een perceel heide bij Geenhoven ten jare 1889 uitgraven urnen. Eene kleine zeer harde met versieringen, vertoonde hij mij.

Maandag namiddag 18 [juli jb] deed ik in gezelschap van G. Smets, tusschen 1 en 9 ure den volgenden uitstap. De eerste rust namen we bij de wetering van Mej. Wed. Keunen ten herberge van Jan Geenen. Van hier stapten we naar de Maai, die ik slechts eenmaal als negentienjarige jongeling - in 1838 - had bezocht, om de plek te laten aanwijzen waar in lang vervlogen eeuwen een grandioos gebouw zich verhief. Evenals 52 jaren geleden (zie op dat jaar) doorkruisten velerlei gedachten mijne ziel. Menig wezen dat in die kolossale woning huisde en ik dus nimmer gezien kon hebben, trachtte ik mij, toen ik daar stond, voor den geest te roepen: die akkers en velden waren mij dierbaar, want ze behoorden eenmaal aan de eigenaars van dat zoo lang gesloopte kasteel. Vele der nog aanwezige rechte of regelmatige en betrekkelijk diepe grachten, waarmede de percelen afgezet of gedeeld zijn, werden waarschijnlijk door de bewoners gegraven. De akkervruchten leverden een heerlijk gezicht op.

1896

17 [dec. jb] wandelde ik naar Luiksgestel, maakte kennis met den eerw. pastoor met wien ik de kerk bezocht, waarin onder het hoofdaltaar (nu voorloopig terug geplaatst) 2 metselaars eene zeer zware steenen fundeering ontdekten en uithaalden.

1898

[23 mei jb]. Bij de grens van Steensel – Veldhoven sprak men over de steenbakkerij welke dáár tot stand komt. Twee dagen later had er eene oudheidkundige vondst plaats. Eene spade van hard hout lag in de regelmatige opéénvolging der kleilagen en de spade zal er alzoo reeds tijdens het ontstaan dier lagen geweest zijn. Ze kan door een der eerste bewoners in deze streek gebezigd zijn, mogelijk ook door een Taxander of Menapiër. Een slaaf bewerkte toen veeltijds het land, soms eene vrouw terwijl de man in de wildernissen ter jacht ging.

1899

De arbeider H. Hurkmans vond in Dec. 98 eene dunne, lange vuursteen wigge en een weinig asch 3 min. van de Paal, nabij 't Kuilenbosch. Ik zag met hem de plaats 15 Januari [1899 jb]. Tijdens mijn verblijf te Acht [begin Augustus 1899 jb] beschouwde ik er eene menigte kleine voorwerpen, door den hr. Renders uit den vermaarden Potjesberg in de heide te Zon medegebracht.

Aanvullende notities uit de autobiografie

1844

Zondag 12 Mei van Borkel naar Bergeik gaande, nam ik bij David Klein te Bergeik eene oude kruik, met wapens en vreemde opschriften prijkende, zonder jaartal, in oogenschouw. Weinige dagen te voren waren dezelve, ter plaatse waar vroeger een kasteel stond bij het verder dempen der vesten of grachten, dat in Junij des vorigen jaars door het instorten der aarde uit het perceel nagenoeg reeds verrigt was, omtrent het midden des perceels ontdekt; de arbeiders hadden er 3 stukken afgestoken. Daar Klein mij deze kruik ten geschenke gaf, liet ik er Vrijdag daaropvolgende zoo goed mogelijk die stukken inlijmen. Ik zal bij deze gelegenheid vermelden, dat eene dergelijke kruik, op de Hoef te Bergeik door mij menigmalen is bezigtigd. Deze droeg het jaartal en is in Aug. 1845 door den eigenaar aan eenen heer uit Overpelt verkocht. Het verband van zaken, Beminde Vrienden ! heeft mij eenigzins verder in den tijd afgeleid, waarom ik nu weder moet terugkeeren.

Zondag 21 April had ik een reisje naar Heeze gedaan. In den laatsten dienst aldaar hoorde ik eene uitmuntende predikatie enz. enz. ... Den terugweg over Leende nemende bezag ik daar bij zekeren Vromans eenen ijzeren pot, welke persoon er in 1842 twee dergelijke uit den grond had gehaald. De kleinste welke in den grootsten stond, had hij aan eenen jood verkocht. Op verzoek van eenige burgers uit dat vermakelijke dorp, beloofde ik eerlangs te retourneren, ten einde alsdan mede eenige oudheden te gaan bezigtigen. Zondag 9 Junij heb ik zulks ook gedaan. Ik zal hiervan onmiddellijk gewag maken. Op gemelden dag bevond ik mij reeds voor 8 ure met eenig gezelschap aldaar. Ik woonde er de Hoogmis bij, welke ten 10 ure begon. Na dezelve vernam ik van eenige ingezetenen, dat op verschillende plaatsen ijzeren potten gevonden waren. In de herberg waar men mij zulks zeide, toonde mij de hospes of waard, Van Engelen geheeten, een metalen pot, welke hij in den grond onder het moer of veen, de euwels (?) vroeger pestvelden genaamd, had ontdekt. Hij zeide nog een dergelijke aldaar te hebben gevonden, die hij had laten vergieten.-

Na mij in de herberg bij den toren (alwaar een doelen is en ik gewoonlijk wat vertoef) ter verfrissching wat gewasschen te hebben, ging ik naar een gehucht van Leende, Zevenhuizen genoemd, eenige minuten buiten het dorp. Alhier zouden in 1836 eenige urnen uit den grond gegraven zijn. Men zeide mij, dat dezelve bij zekeren landman te Ginder-Over onder Heeze berustten. Ook verhaalde men mij dat over eenige jaren, in de heide tusschen Leende en Sterksel, eene mooie pot met figuren uit den grond gegraven, maar aan stukken geslagen was. Van deze gevondene voorwerpen heb ik dus niets gezien.

Zondag 16 Junij bezocht ik het dorpje Casteren; aldaar woonde ik de laatsten mis en te Duizel de eerste bij. Te Netersel in het Lof geweest zijnde, legde ik met den onderwijzer van Casteren een

bezoek bij den WelEerw. Heer pastoor aldaar af. Wij bragten daar den tijd, van 3 tot 6 ure, zeer aangenaam door, inmiddels die fraaije pastoorswoning en de gewezen standplaats van het Hof der Frankische Koningen, te welke plaatse de tegenwoordige pastorij mede gebouwd is, bezoekende. De laatstvoorige herder, de Ew. hr. Swerts, thans pastoor te Oerle, had op een perceel grond naast de pastorij nog eenige stukken hardsteen, welke welligt velen zouden aanwezig zijn, uit den grond laten graven. Ik vernam aldan ook dat een in het jaar 1843 of 1842 te Casteren gevondene zilveren penning, met Caesar's opschrift voorzien, thans bij den Eerw. heer pastoor van Hulsel berust.-

1846

's Anderendaags [dinsdags 15 sept. jb] bezocht ik eenige kennissen en het zoogenaamde Mirakelkuiltje, gebruikte er wat vroegtijdig het middagmaal, om er den Zwartberg te gaan laten uitgraven kwam eerst in den avond te Duizel, en stapte alleen, want mijn reisgenoot bleef te Vessem overnachten, naar Bergeik.

Aantekening uit het Compendium Dagboek

Enkele gedeelten van het dagboek zijn verloren gegaan. In het door P.N. Panken aangelegd Compendium van het dagboek werd nog het volgende vermeld:

1886

Den 16 [april jb] had ik te Valkenswaard, eenige bij het uitgraven van zand in de heide ten noorden van Geenhoven gevonden lijkurnen, in 't laatst van den afgelopen winter bezichtigd, op welke heidewandeling ik door een' vriend uit dat gehucht vergezeld werd. Er zullen ongeveer 50 lijkurnen, 8 jaren geleden en vroeger aldaar uitgegraven zijn.

Geschiedenis van Bergeik (manuscript)

Hoofdstuk VIII.

Vóórchristelijke begraafplaats. Andere oudheden.

Het gebruik om lijken te begraven klimt op tot de oudste tijden. Eerst geschiedde het in doodskleeden, daarna in kisten. Later begon men de dooden te verbranden, hetgeen ook in deze streken tot aan de invoering van het christendom heeft plaats gevonden. De kerkhoven der heidenen waren menigvuldig, en de armoede der bevolking in aanmerking genomen, is het zoo goed als zeker, dat alleen de voornamen en welgestelden een grafheuvel lieten opwerpen, want ook dit eischte toen uitgaven. De meesten zullen zich deze weelde niet veroorloofd hebben en de asch onder een eenvoudig graf ter aarde besteld. Lompe, half doorbakken urnen duiden op geringe beschaving en hoogere oudheid; doch ook ten tijde der Romeinen, kan aldaar menig Menapiër naar oude zeden zijn bijgezet.

Uit oude geschriften blijkt, dat de meeste stammen ten tijde der Romeinen niet overtalrijk waren en verspreid leefden. Tot de alleréerste of vroegste oudheden van Bergeik behoort de vóórhistorische begraafplaats eener bevolking, die er hare dooden verbrand en de asch in urnen heeft bijgezet. Het waren Germanen of Franken, die hier vóór de komst der Romeinen of later leefden. Dit vóórchristelijk kerkhof ligt in de Bergerheide tusschen de dorpen Bergeik en Eersel. Deze oudtijds meer uitgebreide heide grenst ten noorden aan het buurtje de Berg of meer nabij aan het Hemelrijk, alsmede aan het akkerland de Bijstervelden geheeten, ten westen aan de buurt den Hoogen Berkt, ten zuiden aan de heide van Eersel en ten oosten aan de Paal en het grondgebied van Riethoven. De zoogenaamde dijk of openbare weg naar Eersel doorsnijdt het grootendeels effen en meerendeels zandig terrein van dit voorchristelijk kerkhof, hetgeen allerwaarschijnlijkst uit een grooter aantal grafheuvelen zal bestaan hebben. Vele werden bij de cultiveering van aangrenzende gronden of door bebossing gesloopt, terwijl andere vooral door den westelijke wind of door afsteking van heideplaggen gansch of gedeeltelijk onzichtbaar werden.

De grafheuvels ten getale van omstreeks 100, liggen nagenoeg in de richting van het zuidwesten naar het noordoosten op onregelmatigen afstand van elkander. Men kan ze in drie groepen rangschikken.

Onder deze worden er gezamenlijk vier of meer dan gewone grootte en hoogte aangetroffen. De eerste dezer, ten noorden der molenakkers en slechts eenige meters van de eerste huizen van den Berkt verwijderd heet de Kattenberg, omdat op dien heuvel zoo luidt het volksverhaal oudtijds kattendansen, veelvuldige bijeenkomsten van heksen en andere spokerijën plachten te geschieden.

Ook hebben volgens het bijgeloof, de kaboutermannekes in den Kattenberg gewoond. De drie andere grootere en tevens zeer regelmatige heuvelen liggen ongeveer in de richting van den Hoogen Berkt en de Paal, op slechts korten afstand van elkander. Zij staan steeds onder den naam van de Driebergen bekend. Een dezer ligt in de richting der kerk van Eersel en die van Bergeik. Het is een bergje van 30 stappen middellijn met een cirkelvormig grachtje er om heen, westwaarts in de uitersten Drieberg gelegen. Onder dezen laatsten naam is menige buurt bekend, o.a. te Lunteren en Garderen die ook met grafheuvels en oudheden in verband gebracht worden.

3 Aug. 1837 zijn in één dezer bergjes eenige schilfertjes been en houtskool uitgegraven. Toen in 1836 de Heer baron Van Voorst, Ritmr. der Huzaren te Bergeik gecantonneerd was, liet hij door eenige zijner militairen een bergje bij den Berkt uitgraven. Mijn oud-oom J. van Gerwen toonde hem deze heuvelen, daar hij van jonkh. De La Court vroeger vernomen had, dat ze urnen zouden bevatten.

Tot de eerst groep behooren 10 tamelijk dicht bij elkander gelegen grafheuvels. Zij hadden eene hoogte van $\frac{1}{2}$ tot $1\frac{1}{2}$ meter bij eene doorsnede van 5 tot 13 meter. Een paar kleine verhevenheden bij den hoogsten tumulus schijnen grafheuvelen geweest te zijn. De Kattenberg ter hoogte van 2 meters ligt ongeveer vijf minuten ten zuidwesten dezer groep.

Een mede zeer regelmatige grafheuvel ongeveer één meter hoog treft men ten oosten dezer groep op 160 meters afstand aan. Nog 4 regelmatige heuveltjes, van 2 tot 3 centim. hoog lagen op 80 passen afstands ten westen dezer groep die op ongeveer 10 minuten ten noordwesten van de dorpskom of de alóude parochiekerk wordt aangetroffen. Als tweede groep meld ik de lijkheuvelen ter linkerzijde van den weg naar Eersel. Van de 5 niet ver van elkander gelegene bereikten 4 eene hoogte van 1 tot 2 meter, in doorsnede 10 tot 15 meter. Behalve eenige niet in het oogvallende heuveltjes komt een grafbergje van 1 meter hoogte tusschen de eerste en 2de groep in aanmerking.

Veel grooter dan de beide genoemde is de derde begraafplaats beginnende onmiddellijk ter rechter zijde van genoemden weg nabij de gemeentescheiding van Eersel en de landhoeve de Paal. Deze graafplaats wordt ook door een voetpad doorsneden.

Hare lengte bedraagt ongeveer 210 m. de breedte 100 meters. Zij bevat meer dan 50 in grootte en hoogte zeer verschillende bergjes, behalve eene menigte waaraan men dien naam niet meer kan toekennen daar zij door het eeuwen lang afvoeren der heideplaggen nagenoeg met de oppervlakte gelijk zijn geworden. 10 heuveltjes liggen door eene kleine tusschenruimte meer van de overige afgezonderd.

In Augustus 1840 besloot ik, bij gelegenheid, al de lijkheuvelen onder Bergeik te laten doorgraven. Want ook de aarde draagt de geschiedenis in haren schoot. 26 Augustus geschiedde de eerste opdelving in eenen ruim één halven meter hoogen heuvel van het 1ste kerkhof. Ik ontdekte met de gewone oppervlakte gelijk veel houtskool en asch, maar geen andere voorwerpen. Dit eerste grafbergje liet ik 1 meter dieper dan de grondoppervlakte uitgraven om overtuigd te wezen of er de grond ook dieper geroerd was geweest hetgeen bleek het geval niet te zijn. Uit 2 der grootste heuvelen kwamen 29^e dier maand schilfertjes been en asch te voorschijn. Een bergje, bij enkelen nog onder den naam van Galgenbergje gekend, leverde geen bewijs van begraving.

3 Juli 1841 ontdekte ik een' heuvel der gezegde groep asch met aarde gemengd. Spoedig werden mijne opgravingen alom zeer druk besproken maar niet aan het ware doel toegeschreven. Zij vonden in verschillende tijden en plaatsen navolging ter ontdekking van schatten. Een boer op den Hoogen Berkt groef uit eenen heuvel 14 Juli dezes jaars eenen lijkpot doch uit eenen tweeden niets.

8 Oct. 1842 gaf eene doorgraving onder de derde groep geen zeker bewijs van been, noch urne.

25 Aug. 1843 vond ik in een' heuvel van het eerste kerkhof een gebrokene urne en 1 hectoliter houtskool, asch, enz.

In deze maand had een andere landman van den Berkt, westwaarts van dat gehucht, bij het maken van een sloot 2 lijkpotten op korten afstand van elkander, uit den grond gegraven. Elk dezer potten had 2 oortjes. Tusschen de potten zat een hoopje beenderen zonder urne.

31 Aug. doorgroef ik een bergje nabij het laatstgenoemde. Het bevatte veel houtkool, stukjes been enz.

16 Sept. vond ik aldaar in eenen door mij toen geheel uitgegraven tumulus een gladde, doch gescheurde urne en een fragment eener zeer dunne en fijne urne. Op het dringend verzoek van den hr. P. Cuypers te Ginniken, verëerde ik hem 10 Sept. 1844 deze urne en het deel der kleine.

Van de derde groep doorgroef ik 21 October 2 middelbare heuvelen. De een was door het maken van den weg naar Eersel eenigszins vergraven. Hij bevatte eene tamelijk ruw bewerkte urne, die met beenderen en asch gevuld was. Ook vond ik eenige houtskool. Deze urne liet zeker heer, 2 maanden later, in stukken vallen. De andere daarnaast liggende heuvel hield eene nagenoeg vol beenderen zijnde, doch aan alle kanten gescheurde lijkbuis in.

3 December werden bij schoon weder vijf heuvelen dier groep doorgraven. In één dezer trof ik eene kleine gescheurde urne aan. In twee heuvelen dezer, 17 doorgraven, trof ik eene urne, houtskool en asch aan. Terwijl ik mijne opdelvingen tot na den winter staakte, hadden verschillende landlieden van 't gehucht Schadewijck onder Eersel eene menigte grafheuvelen, meest in de nabijheid der Paal, uitgegraven en ook menigen pot, houtskool en beenderen gevonden. Deze doorgravingen, met het doel verborgen schatten te vinden, hadden zij op heldere avonden verricht.

23 Maart 1844 doorgroef ik twee heuvelen: in een dezer ontdekte ik eene gladde urne, beenderen en houtskool.

25 Mei liet ik 12 heuvelen van deze groep doorgraven. In sommige werd eene urne, in verscheidene ook houtskool en asch gevonden.

13 Sept. 1844 liet ik zeven grafheuvelen tusschen den Hoogen Berkt en den weg naar Eersel doorgraven. In den heuvel 250 passen oostwaarts de 1ste groep trof ik de meeste en fijnste voorwerpen aan, die in deze aloude begraafplaats gevonden zijn. Ik bemerkte spoedig den ongewonen toestand, waarom ik de mij vergezellende Heeren en arbeiders de grootste omzichtigheid aanbeval.

Er kwam uit dezen heuvel te voorschijn: 1^e Eene kruikvormige, bruine, goed doorbakken bruine urne; de dikke voet was nog gaaf, het overige aan vele stukken. Bij den mond lag een bijna ongeschonden aarden schoteltje. 2^e Stukken eener urne als de eerste, met de opening naar het zuidwesten. Ook bij deze bevonden zich de stukken van een net aarden schoteltje, hetwelk een weinig grooter dan het eerste geweest was. Beide urnen vertoonden rondom, vooral in het midden, ingekorvene versieringen. 3^e Tusschen of bezijden de beide urnen de overblijfsels eener uren van anderen vorm, zonder beduidende versiering. Ook hierbij lagen stukjes van een schoteltje als dat van No. 2. Mogelijk waren deze de deksels der urnen. 4^e Fragmenten eener zeer kleine gladde lijkbuis. 5^e Eenige stukjes van een verbrand plankje, kistje of koffer. 6^e Onder dezen hoop zeven spijkers van 6 tot 8 centim. lengte, 5 ijzeren haakjes of krammen en 2 broze koperen ringetjes. 7^e Eenige gebrande menschenbeenderen, waarvan vele schedelstukken kenbaar waren. 8^e Boven, bezijden, onder en tusschen de genoemde voorwerpen eene groote menigte houtskool.²

Nog verscheidene bergjes werden dien namiddag doorwerkt. Er is daar o.a. eene kleine uren van afwijkende vorm, 7 cent. hoog, 1 decim. in doorsnede uitgegraven. De heuvel tusschen de 1ste en 2de groep hield eene nette, goed bewerkte uren en wel een half hectoliter houtskool in.

Al de nog niet doorzochte grafheuvelen der eerste groep liet ik op eenen volgenden dag uitgraven. Een dezer hield eene donkerkleurige, onbeschadigde uren in. Slechts aan den rand ontbrak een zeer klein stukje. Eene zwartkleurige urne leverde een andere heuvel op.

16 October heb ik zestien heuvelen der derde groep laten doorgraven en in sommige eene met been gevulde uren, houtskool enz. aangetroffen.

Nadat in Juni 1844 de zeer geleerde Hr. Dr. Hermans uit 's Bosch mij met een bezoek vereerd, het terrein der begraafplaats grootendeels bezichtigd had, enz. vormde hij het plan om met 2 andere voorname leden van 't bestuur des genootschaps van kunsten en wetenschappen in mijn gezelschap in de maand van Augustus van dat jaar de opdelvingen te komen voortzetten. Tot mijne spijt zagen de Heeren van hun voornemen af, in de hoop dat ik het verder onderzoek zoude voltooiën. Op eene oudheidkundige reis in de Belgische Kempen bezichtigden de bekwame Heeren Prosper Cuypers, die zich met betrekking tot de oude en de middeleeuwsche geschiedenis enz. van ons gewest hoogst verdienstelijk heeft gemaakt, en van Meeuwen, later Commissaris des Konings in de prov. Limburg, den 9 Aug. 1844 mijne ontdekte urnen enz. te Bergeik. Ook van eene menigte andere oudheid- of geschiedkundigen ontving ik bezoek of bericht.

De kosten, ijver en moeite, door mij voor de opdelvingen aan den dag gelegd, wekten de verwondering op van de werklieden en nieuwsgierigen, en deze steeg nog wanneer mijne gissing of er al dan niet eene urne enz. in den ondernomen heuvel zou aangetroffen worden, uitkwam. Bij de

² [Bl. 160 - de paginering 151 t/m 159 door Panken abusievelijk overgeslagen jb].

onderzoekingen maakte ik steeds aantekeningen en legde eenige cahiers aan. Hieruit vervaardigde ik een werkje: *“Voorchristelijke begraafplaatsen in de heiden te Bergeik, Riethoven, Veldhoven, Steensel, Knegsel, Oerle, Winterle, Eersel, Hapert en Luiks-Gestel”*. Op mijne wandeltochten en reizen had ik in andere deelen der Meijerij en verschillende provinciën van ons Rijk en België menigvuldige grafbergjes ontwaard, waarvan later, nu en dan eene menigte zijn doorgraven.

In Noordbrabants Oudheden door Dr. C.R. Hermans, 1865, wordt loffelijk en uitvoerig van mijne ontdekkingen gewaagd. Mede bezit ik eenige cahiers, waarin ik menigvuldige aantekeningen over oudheden verzamelde. Ik heb mij in deze Beschrijving van Bergeik slechts tot de oudheden dezer plaats te bepalen.

De Menapiërs, Taxanders, Germanen, Franken of aan welke volksstam de genoemde begraafplaats dan ook behoord hebbe, bezigden, althans meerendeels, ongebakken urnen om het stoffelijk overschot der hunnen te begraven. Het lijkt, op eenen houtstapel gelegd, werd met dat hout verbrand. De overblijfselen van het gebeente werden nauwkeurig bijeen gegaard en zonder uitzoeken met de omliggende asch en houtskool in de urne geplaatst. Was de urne gevuld, eer men het verzamelde bijeen had, dan werd eene andere genomen en eveneens daarmede gehandeld. Hierom vindt men soms twee urnen in denzelfden tumulus op eenigen afstand van elkander gesteld. Veeltijds werd ook een deel der beenderen zonder urne, wanneer er reeds eene vol was, in den heuvel begraven. De lijkurnen plaatste men dan op den effen bodem van het kerkhof welke men vervolgens rondom met zoden of heidegrond overdekte; hierdoor ontstond de heuvel, welke aanvankelijk eene meer kegelvormige gedaante had, doch later van lieverlede een half-bolronden vorm aannam. De meeste urnen waren bol- of buikvormig, met staanden halsrand of wijd mondstuk, zooals Germaansche potten dit grootendeels hadden.³ Naar het schijnt waren de urnen meestal niet op het rad maar uit de vrije hand bewerkt en in de zon of op het vuur gedroogd. Hieraan is de broosheid der urnen toe te schrijven, ook op sommige plaatsen aan den natten of vochtigen bodem.

Op dergelijken grond waren menigmaal de worteltjes der heideplanten door de barsten der urnen gedrongen en deze daardoor gespleten. De vingerringen, armbanden, haarnaalden, stukjes draad met inkervingen ter versiering enz., naast de potten gevonden, moeten als sieraden van den persoon, man of vrouw, van wie de asch in de urn verzameld was, gediend hebben. Sommige spijkers vertoonden eenige schijnbaar cirkelvormige lapjes aan de bovenste helft; doch waren mogelijk niets anders dan eene soort van rand, ontstaan door ontbinding van den roest met de ijzerdeelen uit den grond, zooals wij op de Heersche heide te Veldhoven en elders opmerkten. De houtskool was afkomstig van den brandstapel, waaraan de grootte nog wel eenigszins op te maken ware uit de nagelaten sporen. Uit de overblijfsels der houtskool scheen te blijken dat deze van berken-, eiken-, dennen-, of beukenhout afkomstig is.

Onverbrande geraamten kwamen mij onder de lijkheuvelen te Bergeik niet vóór. Naar men mij verzekerde werden er enkele in oudere dorpen der nabijheid gevonden. Deze zouden van lateren tijd zijn en tot de twaalfde eeuw kunnen gebracht worden⁴. Men mag zulke geraamten niet als van heidenen beschouwen, dan zouden ze natuurlijk aan christenen behoord hebben: in de vroegste tijden werden dezen niet altijd rond de kerken begraven.

In of bij de grafheuvelen te Bergeik vond men ook eenige kleine platronden uit aarde gebakken of uit harden steen gekapt, meestal 2 centimeter breed, in 't midden van een gaatje voorzien. Deze dienden om er het gareen op te winden. Grafheuvels op de asch der dooden op te werpen is een zoo oud gebruik, dat het reeds in den steentijd kan aangewezen worden. Het heeft tijdens de Romeinsche overheersing bestaan en werd door de christenen overgenomen. Nog bestaat het eigenlijk op de meeste dorpskerkhoven van Noordbrabant, Limburg enz. waar elk lijk dat begraven wordt, door eenen heuvel, in den vorm eener doodskist wordt aangeduid⁵.

Ook het gezegde onder Christenen: *“Zijne asch ruste in vrede”* en dergelijke uitdrukkingen, verraden eene heidensche herkomst.

³ J. Habets. Twee voorhistorische doodenakkers. Kon. Acad. 1890.

⁴ Mr. P. Blommaert. Aloude Geschiedenis der Belgen, 1849.

⁵ J. Habets, als vóór. Verslagen enz. 1890, blz. 338.

Dat het onderzoek in voorhistorische begraafplaatsen merkwaardig kan wezen, beweert zeer te recht menig oudheidkenner. Toen de Romeinsche legioenen deze gewesten in den aanvang onzer tijdrekening aan Rome verbonden, zijn waarschijnlijk eenige der door mij alhier doorzochte grafheuvelen, waarin fijnere of nettere voorwerpen dan uit de andere grafhoogten te voorschijn kwamen, opgeworpen. Verder zal ik alhier de mij bekende andere oudheidkundige voorwerpen beknopt chronologisch vermelden.

1846

Tusschen grafheuvelen in de Bergerheide vonden in Maart drie arbeiders vier urnen van verschillende kleur en vorm. Deze waren geheel ongeschonden; doch zij werden uit onkunde en nieuwsgierigheid aanstonds verbrijzeld. Tusschen het dorp en de Maai is in de heide dit jaar een vuursteen beitel of wigge 0,20 kilo zwaar aangetroffen. Van de punt is een stukje verloren. Deze oudheid berust sedert Jan. 1847 in het kabinet van het Provinciaal Genootschap te 's Hertogenbosch. Den afgelopen winter was langs den openbaren weg naar Eersel aan beide zijden eene strook heide met mast bezaaid, die in 1871 is gerooid. Men vond hier eene urne in 1846 en eene in 1847.

1848

Op de Kept is in bouwland een oude grauw- en roodachtige ruwe pot, wellicht geene urne uitgegraven. Hij viel aan vele stukken. Men kent het doel waartoe hij gebezigd is geweest of de oudheid niet.

1850

Bij het uitwerpen van knoesten of puisten van een geveld mastbosch zuidwaarts aan de Bergerheide ontdekte men verscheidene urnen, 2 van een oortje voorziene potjes, een schaalje, fragmenten eener aardens schotel; onder de grootste urne, welke alleen met beentjes was gevuld eene wig van kwarts, die in "Noordbrabants Oudheden" is afgebeeld.

1854

Westwaarts den Hoogen Berkt zijn in gelijken heidegrond beenderen en stukken van urnen uitgegraven.

1859

Op eenigen afstand ter rechterzijde van den weg naar Eersel zijn twee gewone lijkpotten door arbeiders uitgedolven. De urnen zaten in gelijken grond; één dezer bevatte het nog grootste gedeelte van een doodshoofd.

1865

Nabij de Paal, niet ver van door mij omgewerkte grafheuvelen zijn twee met been en zand gevulde urnen in regelmatigen heidegrond uitgegraven.

1866

In eene weide de Graaf geheeten, bij de Kromme Hurken, is een spit diep een beeldje van pijpenaarde met gekruiste armen, 7 duim lang, ontdekt. Het is verloren.

1874

In een weiland nabij het Eikeven is 8 Juni (in mijn bijzijn) eene oude gesp, ruim 3 Ned. duim in diameter groot, van ijzer of dergelijke stof bij het uitdelven van veen gevonden. Zij lag op het zand, onder het moer of veen, dat daar omtrent 40 duim dikte heeft en boven hetwelk 1 M. zwarte aarde gevonden wordt, zoodat de gesp circa 1½ M. beneden de tegenwoordige grondoppervlakte verborgen lag. Bij de ontdekking was de beugel er afgesleten en spoedig aan 2 stukjes.

1875

Arbeiders vonden in het voorjaar bij het bewerken van mastbosschen tusschen het Hemelrijk en den Hoogen Berkt, 2 minuten van den weg naar Eersel, eene urne in gelijken grond met een hoopje houtskool bij en rond dien pot die geheel verbrijzeld werd.

1880

Er is anderhalve M. diep in 't veen in den Pastoorswijer eene wig van keisteen, in den vorm van een' wetsteen ¼ kilo zwaar, 30 centim. lang, ontdekt.- In de heide, waarin gezegde wijer gevonden wordt, een zeer hard, versteend voorwerp, vele jaren vroeger, op de oppervlakte aangetroffen. Deskundigen willen het als een versteend diertje: "Micrasser cor anguinum" verklaren en als een antediluviaansch insect beschouwen⁶.

1882

Omstreeks dit jaar ontdekte men in een moeras tusschen den Lagen Berkt en de Boxheide een ouden steenen pot met drie ooren.

1887

Bij het doorspitten en uitlagen van den ondergrond en het aangelag van een burgerhuis bij het raadhuis is 8 Febr. een fraai, oud, ledig potje, een M. beneden de oppervlakte aangetroffen.

1889

Er werden in de Bergerheide, toen men 15 Nov. mastposten rooide, twee ongeschonden urnen gevonden. Zij stonden, de een 1, de andere 1½ M. diep, aan de helling van een' vroeger door mij uitgegraven heuvel. Even als de gewone urnen, waren ze met beentjes en asch gevuld. Uit onvoorzichtigheid hebben ze de werklieden bij de ontdekking verbrijzeld.

1890

Ter evengenoemde plaats, zijnde de naaste heuvelen 300 passen van den Hoogen Berkt gelegen ontwaarde een arbeider in Febr. bij uitgraving van mastposten urnen van verschillende grootte en kleur. Sommige zaten kort bij elkander en ondiep, de meeste in gelijken bovengrond. Omstreeks dit jaar is in het onderste deel van het veen in een weiland p.m. 2 M. van de tegenwoordige oppervlakte een klein ongeschonden hoefijzer aangetroffen wat ongetwijfeld aan een trekdier van geringen omvang zal behoord hebben. Het evenaart die hoefijzers, welke nog nu en dan in wijers, broekgronden enz. worden teruggevonden.

1891

Ten zuidwesten van den Hoogen Berkt groef men 3 April bij mastplanten eene kleine verzameling gebrande beenderen en houtskool uit.

1897

Westwaarts den Hoogen Berkt is eene middelbare urne ontdekt.

1898

In December vond een werkman in een mastbosch bij postenrooiing een hoopje asch en niet ver van daar een vuursteenbeiteltje, 110 gram zwaar, 24 cent. lang, 4 cent. breed. De ééne zijde is geheel effen, de bovenste ovaal. Het lijkt in vorm eenigszins op Plaat I no. 5 in Noordbrabants Oudheden. De ontdekkingsplaats bevindt zich een paar minuten van het gehucht "de Paal".

1899

Bij uitdiepen van het door de Klotputten stroomende beekje is eene lichtblauwe wigge in den vorm van een wet- of strijksteen aangetroffen. Zij is langwerpig, zwaar, hard en van kei- of zerksteen.

Munten of geldspetiën**1740**

Er zijn omstreeks dezen tijd in het eikeven gouden en zilveren penningen gevonden.

⁶ Zie jonkh. Binckhorst tot den Binckhorst: Esquisse géologique etc. 1e partie, 1859, p. 148.

1780

In dit jaar of later werden uit eenen put in het Eikerëind gouden munten te voorschijn gebracht.

1841

In veengrond van een weiland is eene gouden munt ter grootte van een dukaat ontdekt.

1846

Op den Hoogen Berkt is een Spaansch geldstuk ter grootte van een Zeeuwschen Rijksdaalder met het jaartal 1579 gevonden.

1888

Eene gansch ongeschonden zilveren munt, een Daalder groot, is 16 Juni in 't water of veen van de Klotputten ontdekt. Zij draagt o.a. de beeltenis van den Franschen Koning Hendrik III en het jaartal 1579.

1891

In een weiland zuidwaarts bij de huizen van 't Eind is bij het ompspitten van den grond eene ongeschonden zilveren munt, ter grootte van een' gulden, onder de regering van den Franschen Koning Carolus IX geslagen, gevonden.

1898

Eene zilveren munt van laatstgemelde grootte met de afbeelding van een' vorst en het jaar 1571 vond men in een hei- of turfveld nabij den Hoogen Berkt en den Heirsheuvel. H[ein] H[urkmans] vond in de Bergerheide bij postenrooiing een vuursteen beitelje door mij nog bewaard.

Deel 2 is hier ingevoegd**Uit : Geschiedenis van Casteren (manuscript).**

Hoofdstuk V - Ontdekte of gevonden Oudheden.

Een zilveren penning van den Romeinschen keizer Caesar. Hij kwam in bezit van wijlen den oudheidkundigen pastoor T. Verspeek te Hulsel, die in 1871 overleed. Meermalen zijn hier, naar het verhaal van ingezetenen, Romeinsche penningen gevonden.

1866

In Febr. werden ongeveer 1 minuut van den water- en windgraanmolen, op een perceel heide toen aan de Hervormde Maatschappij van Welstand behoorende, bij doorgraving van den grond ter diepte van 1 tot 2 voet ontdekt: twee koperen Romeinsche penningen, waarvan één met een borstbeeld, beide waren zeer ingeroest. Drie koperen groen geverwde voorwerpen van verschillenden vorm en grootte, wellicht handvatsels of beslag eener kast of van een kabinet. Enkele stukken ijzer. Een plat, dun koperen, groen geverwd plaatje. Een pot door het bearbeiten aan stukken, vele deelen van andere potten van blauwe aarde en fragmenten van roodachtige schotels voor huishoudelijk gebruik. Van het aardewerk is niets bewaard (1).

Bij verdere doorgraving werd tot heden van dien aard geen voorwerp meer aangetroffen.

(1) De voorhanden gevonden oudheden zag ik 1 Junij 1866 te Hoogeloon bij den heer Meijer.

Uit : Geschiedenis van Hapert (manuscript).

Germaansche en Romeinsche gedenkwaardigheden.

Onder Hapert zijn nu en dan, hier en daar eenige Romeinsche munten gevonden volgens menigvuldige mondelinge mededeelingen en Reuvens Alfabëtische Naamlijst bl. 36. Maar ook blijken die ons aan een' nog vroegeren tijd herinneren zijn in dit dorp tot hiertoe overgebleven, namelijk de begraafplaatsen der eerste heidensche bewoners. Er bevindt zich ongeveer 300 M. van de grens der gemeente Duizel, eene heuvelachtige heide, welke V. van den Schriek uit Leuven, die een villa, het Kasteeltje genoemd, te Duizel bouwde tot akkerland aanlegde en waarop thans een fraai dennenbosch, dennenoord geheeten, te zien is. Bij de gezegde doorgraving vonden de arbeiders 6 of 7 gave met asch

en kleine beenderen gevulde urnen nog geheel ongeschonden, doch werden helaas dadelijk door hen aan stuk geslagen. Deze vondst gebeurde tusschen 1857 en 1860. De ontdekkingsplaats ligt onmiddellijk aan de rechterzijde van den grintweg.

In 1845 opende ik een drietal regelmatige heuvelen en ontdekte sporen van heidensche begrafenis. Deze bergjes liggen 10 minuten van huizen verwijderd (1). Onder de grafheuvelen in de Hapertsche heide niet ver van Dalem, wordt een Kabouterberg genoemd, omdat daarin volgens het bijgeloof kabouters woonden die in sommige huizen van deze woonstreek die men ook nog kent, velerlei werkzaamheden in den nacht verrichten, zooals dit volkje gewoon was alom te doen en ik elders genoegzaam heb aangeteekend.

Ook bij vele schrijvers is de verbazend kleine gestalte der kaboutermannekes vermeld. Hoe menigvuldig de kaboutersprookjes ook mogen wezen treft men er geen, althans zeer zelden aan die een gesprek met een kabouter verhalen. Een zoodanig is echter te Hapert en in den omtrek nog in den volksmond en door J. Cuijpers in zijne kaboutersprookjes, Helmond 1890 geboekt. Een oude kabouter die in den gezegden Kabouterberg te Hapert woonde liep vlug weg door de heide en ontmoette een landman, met wien hij een eind weegs aflegde en een druk gesprek voerde. Men wilde o.a. verstaan hebben, alsof die kabouter lang aan Duizel's torenbouw gewerkt had, hetgeen natuurlijk niet geschiedkundig waar is, dewijl het gevaarte uit het christendom dateert en alzoo van veel later tijd is.

Te gelijkertijd noemt Cuijpers in 't voorbijgaan vele zaken uit die woonstreek, waaraan legenden verbonden en mij niet onbekend bleven. Waar menschen wonen ontstaan ontegenzeggelijk ook begraafplaatsen. De eerste bevolking heeft hier de hunne nagelaten en zal waarschijnlijk hun afgod Pan op het oude gehucht van dien naam verëerd hebben indien de legende tevens waarheid bevat (2).

(1) Zie Noordbrabants Oudheden door Hermans. 's Bosch. 1865, p. 74.

(2) Zie dit gehucht blz. 3 [van de Geschiedenis van Hapert. Jb].

Uit : Geschiedenis van Hoogeloon (manuscript). - Hoofdstuk X

1827

Ontdekte Oud- of merkwaardigheden. Het Koebosch en Kabouterberg. De Zwartberg. Verschillende Romeinsche voorwerpen, meest huiselijk aardewerk, zijn dit jaar aan den Kabouterberg opgedolven. Van deze vondst bezit het Noord-Brabantsch Genootschap den bodem eener kom van Samisch aardewerk (terra sigillata). Genoemde berg, ongeveer anderhalve M. hoog en tamelijk uitgebreid, ligt in het Koebosch, eene streek grond uit heide, akker en weide bestaande, waardoor een pad naar Vessem loopt. Bijgeloovigen vreezen aldaar nog spoken te zien (1). Uit aldaar in den grond gevonden tufsteen vermoedt men het gewezen bestaan van een Romeinsch of ander oud gebouw (2).

In 1892 bestond het vastgesteld plan dezen zonderlingen legendarischen berg door mij, in gezelschap van twee beroemde Vaderlandsche Oudheidkundigen te weten Ort en dr. Pleijte te doorgraven. Pleijte was reeds tot 's Bosch genaderd om mijne kennis te maken en vervolgens moest hij terugkeeren door hevige rumatiek aangedaan, waarom tot zeer groot spijt, dit werk niet is uitgevoerd.

Men vermoedt ook het gewezen bestaan eener kapel op dezen berg, waarin volgens overlevering, de prelaat van Averbode, bij het bezoek der goederen zijner abdij eenigen tijd vertoefde. (Zie hierboven dit hoofdstuk ter vergelijking).

Als curiositeit neem ik hier eene aanteekening van den bisschop Ophovius mede, tijdens zijn verblijf te Geldrop genomen. In zijn bekend Diarium of Dagboek vermeldt hij in 't Latijn: Door onze paarden (namelijk die van den Bisschop) was Zaterdag 4 Januari 1631 uit Hoogeloon naar Geldrop aangevoerd een brouwketel met eenen groote kuip, die ontvangen was van het bisschoppelijk paleis uit den Bosch. Een overdruk van gezegd Diarium is o.a. overgenomen in de verzameling van Oorkonden door Dr. Hermans, Tweede Stuk. 's Hertogenbosch. 1860. Dit wegens Hoogeloon p. 393.

Nu los papier II. Omstreeks 1800 wilde eene vrouw op zekeren avond oude kruisen van het kerkhof halen, maar viel in een openstaand graf. Op haar hulpgeroep durfde niemand haar hulp gaan verleenen. Zij moest alzoo tot den volgenden morgen in haren akeligen toestand blijven. Zij werd Griet Pik geheeten.

Legenden en dergelijke zaken.

De Kabouterberg, noordwaarts het “Loonsche Bosch” schijnt tot verschillende einde bestemd geweest te zijn. Wanneer men daarin wit zand uitgroef zijn daarin menigmaal schoteltjes en kleine lepels gevonden, ook steenen, zelfs een’ grooten steen bij wijze van een steenen graf, veel kalk en puin waardoor men zekerheid verkrijgt van een oud gewezen gebouw. In den Kabouterberg hebben ook kabouters gewoond. Deze verlieten soms hun onderaardsch verblijf om in eene nabijgelegen schuur des nachts te gaan dorschen enz.

Op zekeren keer wilde een nieuwsgierige jongen eenen nacht in die schuur gaan zitten, om hun verblijf aldaar gade te slaan, maar dat oplettend volkje bemerkte hem en hij hoorde hen zeggen: wij zullen zijn kiekers (oogen) uitsteeken; toen vluchtte de jongen. In een zeer oud huis tegenover de hedendaagsche protestantsche gingen zij in den nacht dikwijls bakken als het gebakken brood uit den oven gehaald was er in zitten om te feesten; ook maakten zij in dat huis meermalen danspartijen onder elkander, naar de legende zegt.

1839

Een schat van 118 zilv. Ned. munten tusschen de jaren 1490 en 1540 geslagen werden in Julij gevonden.

1846

De Zwartberg, meerendeels 1,8 M. hoog heeft Schrijver dezès 15 September 1846 doen uitgraven. Hij vond daarin, behalve een stukje been, eene geelkoperen wigge 0,15 M. lang, van weerszijden met eene geul of groef voorzien. Zij loopt eenigszins scherp toe en schijnt met het bovineinde aan eenen stok bevestigd te kunnen worden. Waarschijnlijk is ze van Germaansche oorsprong. Zij berust in ’t Provinciaal Genootschap. De Zwartberg is ongeveer ¼ uur van het Koebosch gelegen onder Vessem.

Schriftelijk werd mij het volgende spookverhaal onlangs uit Hoogeloon gedaan:

Bij den ouden Heer Meijer alhier was vroeger sprake, dat het bij hem spookte. Een oud man Jacobus Verbaant die daar woonde, had meer als eens gezien, dat middernacht de stal en schuurdeuren werden opengegooid met een ontzaggelijk gekraak en dan zag hij eene jufvrouw die op en neer wandelde en zelfs op het water ging. Een ander had gezien, dat er een rijtuig over den weg ging en er weerom draaide. Toen wilde de man hem op den goeden weg brengen, maar er bijkans bij zijnde doofden de lantarens uit en de man doolde den geheelen nacht. En mij (voegt hij er bij) is het gebeurd, dat ik uit ’t dorp komende, een groot varken tegen kwam; ik ging daarop naar de bureu, omdat die varkens los liepen; maar in al de hokken lagen hunne varkens. Toen dacht ik aan spoken en daar ik niet bang was in het terugkeeren zoo veel te meer.

Verder zegt hij: Die heer Meijer (weleens de Pruik bijgenaamd) haarteut (?), procureur, Notaris en Burgemeester, was de grootvader van vele kleinkinderen, die thans alle in Noord-Amerika verblijven. Hij was de schoonvader van zekeren Van Eijssel, lid der eerste Kamer en ook Protestant: vandaar al die hooge bedieningen van Meijer.

(1) Mijne “Voorchristelijke Begraafplaatsen” 1845, II, 36 en Noordbrabantse Sagen 1893.

(2) Meermalen was ik bereid hier opdelvingen te verrichten, laatstelijk met 2 beroemde Oudheidkundigen in 1892.

Uit: Geschiedenis van Knechsel (manuscript).

Bl. 48 - IX. Ontdekte Oudheden onder Steensel en Knechsel.

Belangrijk zijn de vondsten en oudheidkundige ontdekkingen, welke in of in de nabijheid van Steensel plaats hebben gehad. Die in vorige eeuwen mochten geschied wezen, zullen wel niet voor de vergetelheid bewaard zijn, doch die van lateren tijd, bepaaldelijk in de tweede helft der 19^e eeuw gedaan, mogen hier eene plaats vinden.

Tusschen Steensel en Veldhoven ligt, omstreeks halverwege deze dorpen, in de heide, 100 meters ter rechterzijde van den openbaren weg, nu kunstweg, eene groep, door menschenhanden opgeworpen heuvelen, welke ik reeds lang als begraafplaats der vroegste bewoners aldaar beschouwde, alvorens ik ze in Sept. 1844 liet uitgraven. Ik werd in mijne verwachting niet teleurgesteld. Alleenlijk 28 dier maand brachten mijne werklieden, in mijn bestendige aanwezigheid, 13 meerendeels gave met

gebrande menschenbeenderen, asch en houtskool gevulde lijkpotten, gewoonlijk urnen genoemd, te voorschijn.

Sommige hadden eene chocoladekleur, waren glad gestreken, eenige van krabbetjes, andere van nette, eenvoudige versieringen of indrukken voorzien, terwijl enkele eene hardheid en werking door het vuur aanduidden. Behalve eene urn vond men in sommige dezer bergjes een stuk van een' anderen pot, kleine beentjes, houtskool en overblijfsels van gebrande planken of ander houtwerk, vermoedelijk van de baar, waarop een lijk derwaarts gedragen werd, om op den houtstapel verbrand te worden.-

Men kan meer bijzonderheden van mijne opdelvingen lezen in mijne Vóórchristelijke Begraafplaatsen te Bergeik, Veldhoven, Steensel, Knechsel, enz. en in "Noordbrabants Oudheden door dr. Hermans". De grond waarop genoemde heuvelen gevonden worden behoorde tot 18.. onder Steensel, doch sinds dien tijd tot het gebied van Veldhoven, waar ook, op ¼ uur afstand van de gezegde begraafplaats vele urnen zijn uitgegraven.

5 minuten Noord-oost de kerk te Knechsel, ter rechterzijde den weg op Sand-Oerle liggen 4 grafheuvelen, die boerenjongens van het gehucht Schoot onder Veldhoven in 1845 voor de grootste helft uitgroeven in elken heuvel eene grauwwachtige urn met kantachtige indrukken benevens beentjes en houtskool vonden.

Bl. 50

Ter linkerzijde van den openbaren weg van Riethoven naar Steenvoort, ongeveer 100 M. van den water-graanmolen en even ver van die baan, vond de eigenaar van den grond derdehalf M. diep of beneden de oppervlakte en half zoo diep in het veen in 1847 eene gave, Germaansche wigge van kwarts, in 1864 door mij aan het Provinciaal Genootschap te 's Hertogenbosch opgezonden (1). De plaats dezer vondst is van dien tijd vloeiveide en behoort onder de gemeente Riethoven.

Even ten zuiden dezer vloeiveide, ook onder Riethoven gelegen, thans nog heide met kuilen, zijn in Oct. 1844, ½ M. diep in het leem, waarboven 1 M. gewone aarde, beenderen van een vermoedelijk voorwereldlijk niet groot dier aangetroffen en door de kleidelfers in eenen naburigen kuil geworpen, zoodat ze niet bewaard zijn.

Omstreeks 2 jaren later ontdekte de eigenaar van den grond, bij aanleg van vloeiveide, slechts 100 M. van de plek waar hij de bovengemelde wigge vond, een been van een kolossaal dier afkomstig. Aan de andere zijde des wegs, mede onder Riethoven gelegen, werd in 1852, in eene weide bij de rivier de Run of Aa klei om steenen te bakken gedolven en wel bijna 3 M. diep in dat leem, eene menigte beenderen eener niet meer bekende diersoort uitgegraven. Door mij kort na de vondst verkregen en op het gehucht Steenvoort ingepakt, zond ik ze naar het Noordbrabants Genootschap ten geschenke. Deskundigen verklaren ze, alsook het laatstgenoemde, voor beenderen van den Mammoth.

Nabij de in 1844 en ook in 1852 ontdekte beenderen troffen kleidelfers, een M. diep in het leem, boven hetwelk eerst aarde afgegraven was, een' hoop beenderen aan. Ze hadden ongeveer dezelfde grootte als de in 1844 uitgegravene. Door het overtollige, opborrelende water konden niet alle voor den dag gehaald worden. De verkregene, mij 17 October 1854 te huis gebracht, zond ik in 1860 naar gemeld Genootschap te 's Hertogenbosch.

(1) Ze is met andere strijdbijlen in Noordbrabantse Oudheden afgebeeld.

Uit geschiedenis van Luiksgestel (manuscript).

bl. 100

Oud- en zeldzaamheden. – Heidensche Begraafplaats. Munten enz. Opschriften.

Tot de allervroegste oudheden dezer landstreek behooren de tot onzen tijd meerendeels aanwezig gebleven begraafplaatsen der eerste bewoners. Op een groot aantal plaatsen van Noordbrabant en Limburg ontdekte of betrachtte ik eene menigte vóórchristelijke grafheuvelen. Tusschen de jaren 1840 en 1845 liet ik er in een tiental dorpen van Kempenland doorgraven. Onder deze waren die te Luiksgestel. Deze zijn evenals van de andere plaatsen zeer uitvoerig medegedeeld in de Bijdragen tot de geschiedenis, oudheden, letteren, statistiek en beeldende kunsten der provincie Noordbrabant 1ste en 2de Dl., 1845 en in Noordbrabants Oudheden 1865 (1).

Hier volgt slechts een beknopt verslag van dit heidensch kerkhof en de daarin ontdekte voorwerpen. Het gemeentebestuur van Luiksgestel liet in November 1844 een perceel heide tot mastbos (2)

aanleggen, bij welke bewerking eene oud-Germaansche lijkurne werd aangetroffen van welke vondst ik eenigen tijd later door eenen geachten inwoner van het dorp kennis bewam. Vergezeld door mijnen vriend, den Burgemeester P.C. Rombouts, een gediensdige en oudheidlievenden man, ging ik 29 Maart 1845 dat terrein bezichtigen.

(1) Uit gezegde Bijdragen liet ik voor p.m. f.10 overdrukken tot geschenk van lettervrienden maken. Hiervan bezit ik geene exemplaren meer.

Bl. 101

Het is gelegen op ongeveer 1/8 uur noordelijk het Boscheind, ruim ¼ uur westwaarts den toren of kerk en 20 minuten ten zuiden van het onder Bergeik behorende gehucht Weebosch, hetwelk reeds onder het heidendom talrijke bewoners telde (1). Ik bevond eenen lagen bergrug of bedding, eenige honderden passen lang. Oost- en westwaarts lagen vele onregelmatige heuveltjes. In één dezer vond in den winter de bouwman, die de eerstgemelde urne ontmoet had, later toevallig er ook ene. De weinige overblijfselen dezer twee urnen vertoonden eene fijne stof. Door een' arbeider liet ik eenige heuveltjes beproeven, waarin wij houtskool, been en een stuk urne ontwaarden. Nu besloot ik, bij lengte van dagen, eene regelmatige en groote doorgraving te dezer plaatse, op mijne kosten te laten verrichten, waarom ik den Burgemeester verzocht, tijdig de noodige arbeiders te willen bespreken, hetwelk volgaarne toegestemd werd.

(1) Mijne uitvoerige Beschrijving van Bergeik.

Met vijf arbeiders, onder welke de oplettende en vernuftige Jan Emmers op het Boschëind woonachtig, doorgroef ik Zaterdag namiddag 17 Mei twee kleine groepen grafhoogten omstreeks 70 meters in de richting van het westen naar het oosten, van elkander gelegen. De drie heuveltjes 0,6 m. tot 0,9 m. hoog, hadden eenen omtrek van 15 en 20 m. en lagen in de westelijke groep. Uit het eerste heuveltje kwam slechts een stukje houtskool te voorschijn, en uit het tweede eene gladde, ongeschonden donkerbruine urne, gevuld van boven met zand en voorts met beenderen en asch. In den middenwestkant des heuvels lag eene buitengewoon groote hoeveelheid houtskool, asch en stukjes been. Ook boven de urne zat veel houtskool. No. 3 bevatte eene groote hoeveelheid houtskool en weinig asch. Op eenen omtrek van 4 tot 16 m. hadden de zes heuvelen, waaruit de tweede groep bestond, eene hoogte van 0,5 en 0,6 m. De eerste heuvel bevatte eene bijna vergane urne op den rand gekarteld, met veel houtskool en asch omgeven en met gebrande beentjes, asch en zand gevuld.

Bl. 103

In den tweeden heuvel trof men aan den westkant, iets dieper dan de gewone oppervlakte, eene donkerbruine aanmerkelijk beschadigde urne, waarin tegen den wand een stukje been aan; ook een dergelijk stukje zat in het midden van den pot. Houtskool was bijkans overal door den heuvel verspreid. Deze urne stond naar het noorden overgezakt. Eene groote ruwe bruine urne 0,3 m. hoog en 1.10 m. in omvang, op en onder den rand gekarteld en eenigszins versierd, benevens veel houtskool en asch, leverde den derden heuvel op. In het vierde bergje werd niets en in het vijfde slechts houtskool gevonden. Tusschen de midden en westzijde ontmoette men in den laatsten of zesden heuvel eene donkerbruine gebroken urne, staande in eene schuinsche richting, met de opening naar het noorden.

Bl. 104

Bij gelegenheid dezer opdelving vernam ik, dat in April 11. door bouwlieden of gemeentearbeiders aan het vorengemeld Bosch vijf met been en zand gevulde lijkpotten waren opgegraven, welke zij tevens hadden verbrijzeld. Hoezeer ik na mijne opgraving van 17 Mei 1845 aldaar er geene meer liet verrichten, bezielde mij steeds de gedachte, dat op die plek nog een aantal urnen zouden verborgen wezen. Reeds spoedig na dit tijdstip groef de genoemde J.E. [Emmers] meermalen nabij die groepjes naar den kant of de richting van Weebosch en vond in bergjes enkele urnen en in effenen grond een lijkpot welke gekarteld en eenigszins versierd was. Al deze potten verbrijzelden. Onder de houtskool in een der heuvels lag een gedeeltelijk verbrande vermolmde boom, welke kan gediend hebben als draagbaar voor het lijk naar den grafheuvel en daarna in den brandstapel geworpen. Enkele latere beproevingen door dien man later gedaan, gaven geen noemenswaardige uitkomst.

Bl. 105

Er staat in de nabijheid dezer heide een tamelijk oude Denneboom, onder de benaming van het "parapluke" bekend, hebbende den vorm eener parapluie.

De op het beschreven heidensch kerkhof door mij ontdekte en uitgegraven urnen zond ik aan het Provinciaal Genootschap te 's Hertogenbosch, alsook enkele fragmenten van andere lijkpotten ten geschenke. Vier dezer urnen, van vrij goed doorwerkte klei en wel doorbakken, worden, behoorlijk genummerd, in het kabinet van het Genootschap bewaard. Drie dezer en vele der gebrokene zijn met eene donkerbruine leemsop besmeerd geweest. Onder de gevonden lijkurnen waren twee zonder veel buik en eenigszins op eenen emmer gelijkende.

Grootere hoeveelheid houtskool in grafheuvelen vond ik nergens dan in sommige alhier. Men kan daaruit de aanwezigheid van overvloedig houtgewas in het vóórchristelijk tijdvak, ook in deze hooger gelegen oorden, staven. Tevens vindt men daarvan duidelijk bewijs in de oude namen van Boschëind en van Weebosch, welk laatst woord, in het taalëigen van Bergeik, een wij- en gewijd Bosch aanduidt. Hierin verëerde de heidensche bevolking van Weebosch en mogelijk ook die uit de meerdere nabijheid van 't Boschëind hare goden. Zeker verkreeg deze plaats die benaming als aan het uitëinde van het Weeboscherbosch of wel aan het einde van Gestel gelegen.

Bij het heidendom bestond steeds het vast en algemeen gebruik, hunne lijken op eenen houtstapel te verbranden, en de overgebleven beenderen in eene urne te verzamelen, deze op den gewonen grondslag der heide te plaatsen en daarboven eenen piramidalen of spitsen heuvel op te werpen. Door nederzakking verkreeg deze door langdurigheid van tijd, eene ronde gedaante, zoodat ze meestal in die van eenen halve kogel over de oppervlakte verspreid liggen.

Bl. 107

Door aanleg tot Bosch en akkerland zijn eene menigte dier heuvelen in den loop der eeuwen gelijkvloers gemaakt, sommige wegens afplagging en andere omstandigheden onkenbaar geworden. Terecht verbood het christendom de verbranding der dooden en beval de begraving in kisten, welke vervolgens rond de kapellen en kerken door de ijvervolle missionarissen gesticht, werden ter aarde besteld. Buiten twijfel hebben onzer voorouders tot den Germaanschen en niet tot den Romeinschen stam behoord. De Romeinsche beschaving had zich hier echter ingeburgerd en diepe wortels geschoten (1).

Sommigen denken ook, dat de hier aanwezige urnen enz. van de Saliërs kunnen zijn, welke volksstam in Taxandrië gewoond heeft en aan de Romeinen onderworpen is geweest. Zie Van der Aa, p. 24.

(1) Habets in Mededelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. 1882.

Bl. 108

Thans volgen eenige oudheden van anderen aard.

1844

Een versteend voorwerp, denklijk van een' hond te Gestel gevonden, mij toen door de Burgemeester overhandigd, zond ik naar het Genootschap. Het is er niet meer aanwezig. Bij het graven van eenen sloot in de heide was het ontdekt en gelek op eenen keisteen.

1865

Bij de zuivering en verdieping van eenen moerassigen sloot zuidwaarts langs den weg aan het Boschëind zijn, op eenigen afstand van elkander, elf schotels van best oud tin en verschillende grootte, benevens twee andere voorwerpen gevonden.

1871

Een gouden Spaansch muntstuk met het jaartal 1502 gevonden.

(bl. 109)

Latere Berichten.

Hoezeer ik de mededeelingen in de Meierijsche Courant van 15 Dec. 1903 uit Luiksgestel voorkomende elders beschreef, copieer ik deze alhier. "De heer Louis Stroobant heeft aan de Koninklijke Akademie van Oudheidkunde van België verslag gedaan over de onderzoekingen in de Kempische gemeenten. Hij is van meening dat het kerkhof van Luiksgestel en dat van Rijckevorsel van hetzelfde en dat de rechthalsige vazen, eenige bronzen voorwerpen en voorwerpen in alles de afwezigheid van ijzer en van elk voorwerp van Romeinsch maaksel laten veronderstellen dat het moet dagteekenen van het tijdstip van Hallstadt.

Volgens eene plaatselijke overlevering leefden vroeger in Luiksgestel de Kabouters, gekend als vlugge smeden die gedurende den nacht werkten en zich gedurende den dag verscholen in de zandheuvels. Wanneer de inlanders hunne landbouwwerktuigen hadden gebroken, legden zij die met eene flesch jenever aan de deur hunner woningen. 's Anderendaags waren de tuigen hersteld en was de flesch ledig. De vrouwen dezer legendarische wezen heetten bussen. Om hunne maaltijden te bereiden legden zij een groot vuur aan tegen de gebouwen der hoeven zonder nogtans ooit brand te stichten. De Kabouters voedden zich met wild en visch.

Bl. 110

De streek was vroeger ook bewoond door de bokkenrijders die schrijlings op eenen bok gezeten door de ruimte vlogen. Er bestaat in het omliggende een steen waaruit bloed loopt, als men er in steekt.

Bl. 111

Nabij het Rietven, aan de scheiding of grens van Postel, tevens die van ons Rijk, bevindt zich een groote, dikke, langwerpige keisteen, met een inschrift, luidende: "1615 Melke". Tot hiertoe hebben wij geen bijzonderheden van dezen grenssteen kunnen vinden. Sedert langen tijd ligt hij op de zijde van het inschrift omgevallen, zoodat het in dezen toestand onzichtbaar is.

Uit: Geschiedenis van Riethoven (manuscript)

XI Ontdekte oud- en merkwaardigheden. Legendes.

Weinige dorpen dezer streek hebben tot heden een zoo groot aantal oude gedenkwaardigheden opgeleverd als Riethoven. Verreweg de meeste zijn door mij ontdekt, nagespoord en beschreven. Hierdoor acht ik mij in staat, ze mede te deelen, hetgeen ik hier in chronologische orde doen zal. Vele zijn in geleerde werken als in Noordbrabants Oudheden door dr. C.R. Hermans, in de Handelingen van 't Provinciaal Genootschap enz. opgenomen. Door de meeste kan de aloude geschiedenis der betrokkenen plaats op verschillende onderwerpen toegelicht en grondiger verklaard worden.

Zoo wijzen ons de ontdekte voorwereldlijke beenderen van dieren enz. op het vóórhistorisch tijdvak, de lijkurnen op een' meer dan vijftienhonderdjarigen ouderdom, dáár het verbranden der lijken in de vierde eeuw reeds verboden werd, terwijl sommige benamingen door de eerste Christenen aan de genoemde plaatsen gegeven ons een blik op het voormalig Heidendom doen werpen.

1840

Graf- en lijkurnen.

Dit jaar en later zijn vijf grafheuvelen in de heide nabij het gehucht Boschhoven ontdekt. In Junij 1844 liet ik 2 dezer heuvelen doorgraven. Uit één kwam eene fraaie zwartkleurige urne te voorschijn. Ze was echter gescheurd waarom ik ze ongeledigd huiswaarts liet dragen. Twee andere dezer bergjes heb ik 18 October 1845 doorgraven en in een, o.a. eene schoone urne ontdekt, welke nog door mij bewaard wordt. Met andere oudheden voor de Tentoonstelling in Mei 1894 te Eindhoven, afgestaan, trok deze urne zeer de aandacht.

Nabij het gemelde heuvelgroepje ontwaarde ik zeven bergjes in de mastbosschen, zoodat het uitdelven moeielijker ging. Mijn in 1840 en '70 gedaan onderzoek leverde geene urnen, wel bewijzen van verbranding en begraving op. Dit twaalfstal heuvelen ligt ongeveer ¼ uur verwijderd van de grafheuvelen in de Bergerheide enz. onder Bergeik.

1844

De 18 Aug. dezes jaars ontdekte bergjes ten noordoosten van Waalwijk, heb ik 26 dier maand geopend. Ik vond geene urnen, wel beenderen, houtskool en asch. Deze 4 lijkheuvelen zijn grootendeels nog aanwezig. In één dezer vond ik in 1854 een stuk eener roodkleurige urn.

1845

Een' regelmatigen heuvel ten noordoosten onmiddellijk aan het Broodven gelegen, heb ik 18 October doorgraven. Dit ven ligt in de richting tusschen de grafheuvelen der Bergeicksche bergerheide en die bij Waalwijk. Dit heuveltje hield eene zeer brooze urne en eenige houtskool in.

1846

Een paar minuten ter rechterzijde van den weg van 't dorp naar Keersip omstreeks vijf minuten ten westen van dit gehucht en alzoo nog kleineren afstand van den Duivelsberg liet ik 26 Mei een grafheuvel doorgraven. Ter diepte van den beganen grond ontdekte ik eene menigte stukken been en houtskool.

1847

Germaansche wig.

Ongeveer 100 m. ter linkerzijde van den weg naar Steenvoort, en even ver van den graanwatermolen vond de molenaar 2 ½ m. beneden de gewone wigge van kwarts, door mij in 1864 aan het Genootschap verëerd. Zij is in Noordbrabants Oudheden afgebeeld.

1844 – 1852

Fossielen.

Ter rechterzijde van den weg naar Steenvoort (zijn) ter diepte van bijna 3 m. in leem en klei, ontdekten in 1852 de kleidelters vele beenderen van eene thans niet meer bestaande diersoort. Door mij destijds in het gehucht Steenvoort ingepakt, zond ik ze van dáár direct aan het Provinciaal Genootschap te 's Hertogenbosch ten geschenke. Men houdt ze voor beenderen van den mammoth, een voorwereldlijk dier. De zwarte- of teelaarde bedekt er de klei ter hoogte van ongeveer een meter.

Zes jaren te voren (1846) ontdekte de eigenaar ter linkerzijde van dien weg ook een dergelijk been, wellicht van den mammoth, en slechts 100 treden van de genoemde ontdekkingsplaats verwijderd. Deze is sinds onheugelijken tijd weide, terwijl die aan de linkerzijde in 1846 tot vloeiweide is aangelegd.

Het bestuur des genootschaps stelde eene som voor mij beschikbaar indien ik oordeelde met goeden uitslag daar te kunnen laten graven. Na inlichtingen van de eigenaars der perceelen en van de werklieden bekomen te hebben, schenen verdere opgravingen vruchteloos en alzoo onnoodig te zullen wezen. Men kan deswegens meer lezen in mijn Oudheidkundig Correspondentieboek.

In October 1844 vond men 2 meter diep in het leem, waarboven 1 M. gewone aarde, beenderen van een kleiner dier, doch de kleidelters wierpen ze in een nevenstaande kuil, zoodat ze niet bewaard zijn. Dit terrein bestaat nog uit heide en kuilen en ligt slechts even ten zuiden van gezegde vloeiweiden. Deze drie ontdekkingsplaatsen begrenzen als het ware elkander; ze behooren tot het grondgebied van Riethoven naar den kant van Steensel.

1854

Nabij de in 1844, de in 1852, gevonden dierenbeenderen troffen kleidelters, een meter in de klei, boven welke eerst nog aarde afgegraven moest worden, een hoop beenderen van vermoedelijk voorwereldlijke dieren aan. Deze overblijfselen hadden ongeveer dezelfde grootte als die in 1844 uitgegraven, doch door het opborrelende, overtollige water konden niet alle voor den dag gehaald worden. De verkregene werden mij 17 October 1854 te huis gebracht⁷. Op verzoek van Dr. Hermans zond ik ze aan zijn adres voor het Provinciaal Genootschap in 1860, hetwelk, naar ik meen, van deze vondst geen gewag maakte.

1897

Een aloude nog weinig verteerde boom in het veen bij de Keersip ontdekt en als balk in den molen gebezigd. In dien omtrek worden steeds boomen van verschillende dikte in den grond aangetroffen.

1899

Ter plaatse waar ik tusschen 1840 en 1845 lijkurnen enz. ontdekte, vond een werkman in Januari, ruim ½ M. diep, eene groote, ijzeren zeer sterk ingeroeste vuurtang, zooals die nog heden bij den haard gebezigd worden. Uit het veen nabij het Haarëind en Boschhoven treft men gedurig houtgewas en boomen uit den voortijd aan.

⁷ Mijne Aantekeningen van verschillenden aard, begonnen 1846, p. 110.

Het Broodven

Deze zonderlinge benaming zou aan dit water gegeven zijn, doordien in de 16de of 17de eeuw, de aldaar gelegerde Spanjaarden hun voorradig brood en andere mondbehoefden er in geworpen hadden, welke zij wegens het achtervolgen der Staatse troepen niet raadzaam achtten mede te nemen. Deze geschiedenis is hier alleen door mondelinge overlevering bekend gebleven, welke soms ook beweert, dat de dáár gelegerde militairen hun brood in dat water wierpen, dewijl de vijand het vergiftigd had. Om zich nu van die booze daad te overtuigen lieten de Spanjaarden een hond van dier verdachte brooden eten. En de hond stierf plotseling ten gevolge hiervan.

Dit ven, in het taaleigen of eenigszins verkort, Brooven genoemd⁸ is in de heide gelegen, welke aan de gehuchten Waalwijk en Schadewijk in gemeenschappelijk gebruik toebehoort. Het is van eene tamelijke uitgestrektheid en in het midden diep, waarom het bijkans nimmer geheel uitdroogt. In Aug. 1885 en enkele andere zomers heb ik het nogthans zoo goed als vrij van water gezien.

Aan de noordzijde bevinden zich bij elkander vier regelmatige gegraven kuilen, weinig in grootte en afstand verschillend. Ze hebben nog eene diepte van ongeveer 2 meters, bij eene breedte van 4 of 5 meters. Waarschijnlijk zijn deze het werk geweest van aldaar gelegerde militairen en de stukken of overblijfselen van geweren, vroeger aan de overzijde gevonden, kunnen wel aan hen behoord hebben. De grafheuvel aan den oever van het ven, hiervoren op 't jaar 1845 vermeld, klimt tot eene veel oudere periode op. Naar de zijde van Eersel en Steensel is de grond hooger dan naar de andere zijden in de onmiddellijke nabijheid van het ven. Deze heide had oudtijds eene veel aanzienlijker uitgestrektheid rondom het Broodven. Sinds eene eeuw zijn er eene menigte bosschen aangelegd. In Sept. 1903 vond men in een' heuvel 2 min. van het Broodven in de richting van Walik eene schier vergane urn.

De Duivelsberg

Een zandheuvel, zijnde een der grootste bergjes der gemeente, nabij den Keersipschen graanwatermolen, ter rechterzijde van den weg van Riethoven naar Keersip, draagt dezen naam naar de duivelsche vertooningen, welke daarop, volgens het bijgeloof, in oude meer dan in de tegenwoordige tijden plaats vonden. Ging men er bij nacht of in het duister dan hoorde men er schoon muziek. Helse geesten dansten, sprongen en zongen er. Als zij uit het bijgelegen ven gingen drinken, maakten zij daarin groot rumoer. Sommigen onzer tijdgenoten zager er verschrikkelijke wangedrochten.

Talrijke plaatsnamen met Duivel samengesteld, ontleenen ook, in de volkssprookjes, hun oorsprong aan den Vorst der duisternis. De Duivelsberg ten O. van Beek, op Pruisisch grondgebied, ontleent zijnen naam van een' schat hier volgens de sage bedolven en door Satan bewaard.

De Duivelsbrug nabij de kerk van Ginniken bekwam haren zonderlingen naam van eene legende, volgens welke de Duivel in een donkeren nacht de klok uit den kerktoren te Ginniken in de kerk smeed. Zie o.a. Van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek.

De Juffrouwdijk

Er loopt een smalle karweg uit den openbaren of gewonen weg tusschen het dorp en Keersip naar de plaats alwaar volgens overlevering een kasteel stond en op welke in 1858 het molenhuis is afgebrand. Eerstgenoemde weg draagt den naam van Juffrouws- of Juffrouwendijk, omdat menigeen daarop in het spookuur en bij duistere avonden eene vrouw, geheel in het wit gekleed heeft ontmoet. Op vele andere plaatsen, meest in de nabijheid van oude grafheuvelen, verschijnt eene dergelijke juffrouw. Zij deert niemand doch vergezelt doorgaans eenige minuten lang sprakeloos den wandelaar of voorbijganger. Hare verschijning en onverwacht gezelschap heeft echter een' en anderen reiziger op de vlucht gedreven en zeer beangst gemaakt. Bij dit verhaal zal men wel aan de Alwinnen en witte Wijven uit den grijzen voortijd moeten denken⁹.

Knappert zegt o.a. "Ik voeg hier nog bij, dat in ons vaderland vele juffers wonen, althans hebben gewoond. De reeds genoemde Jan Picardt twijfelt geen oogenblik aan haar bestaan.

⁸ Dr. Hermans in N.Br. Oudheden, bl. 80 schrijft verkeerdelijk Broekven

⁹ Mijne Noordbrabantse Sagen. Brecht, 1893. Prijs 50 cts.-

Tot op onzen tijd en vermoedelijk door alle eeuwen heen (wat echter van meerdere plaatsen te veronderstellen is) werd menige vrouw met den naam van tooveres of heks gedoodverwd.

In dezelfde genoemde Keersipsche heide onder Riethoven bevinden zich, in later aangelegde akkers of dennebosschen onder Westerhoven nog de Noorden- en Elverberg benevens de nu gedempte Duivelskuil¹⁰. Men zal schaars een oord in onze provincie aantreffen, waar men, in zulke beperkte ruimte als hier, een zestal plaatsen vindt, welke benamingen door de eerste Christenen daaraan gegeven, ons duidelijk op het heidendom wijzen. Een voornaam oudheid- en geschiedkundige¹¹ brengt hiertoe ook het gehucht dezer gemeente “Waalwijk als Walik uitgesproken, dat is: wal-eik. Dewijl wal, dood of lijk te kennen geeft is Wal-eik alzoo een eik der walen of der dooden, een dooden-eik, dat is, een eik die dicht bij eene begraafplaats staat”.

Schoon deze geleerde de afleiding als niet gewrongen beschouwt, vermeen ik ze eigenaardiger van het oude woord wal als grens te moeten duiden, zoodat Walik een eik bij eene grens kan betekenen. Walik beteekent soms grens of omtrek.

Uit: Geschiedenis van Vessem (manuscript).

Bl. 46

Aan de weg naar Oerle vindt men een' heuvel, Sint Martensberg geheeten, omdat op zijne kruin van oudsher het alom bekende St. Martensvuur, door de mannelijke jeugd aangelegd, hoog opvlamde¹². Op zand- en heuvelachtigen grond ongeveer een kwartier gaans der parochiekerk wordt het Mirakelkuiltje aangetroffen. Volgens eene oude overlevering ontstond het op de voorbede van de H. Willebrordus bij zijne reis door deze streek. Naar men zegt is deze ronde kuil nimmer droog. Het water gebruiken sommigen ter genezing van oogkwalen. Eertijds was hierom toeloop van vreemdelingen.

Uit: Geschiedenis van Wintelre (manuscript).

Bl. 14

Ontdekte oudheden.

In de heide worden lijkheuvelen gevonden. Een landman te Sandoerle, die van mijne opdelvingen kennis droeg had in sommige dier heuvelen gegraven. In een dezer ontdekte hij eene langwerpige urn; van het bovendeel van een stuk. In een ander bergje lag een geheel gebroken urn in eene zijdelingsche richting met de opening naar het noordoosten. Ik kocht deze urn met de stukken der andere van den vinder en zond ze aan het Genootschap van kunsten en wetenschappen te 's Hertogenbosch, waar ze van toen in de Verzameling berust, geteekend Wintelre, 1845. een en nader leze men o.a. in mijne Opdelvingen, 2de Verslag p. 9, 1845.

Behalve eenige oudheden van huiselijken aard was tot na 1870 in eene oude woning, eenen ijzeren staande vuur- of hardplaat aanwezig die eenen boerendans met een Duitsch onderschrift voorstelde.

De groote heide van Oirschot op een tamelijk verren afstand aan die van Wintelre grenzende, bevat volgens het gevoelen van zaakkundigen ook Germaansche grafheuvelen en zijn in de meeste plaatsen van Noordbrabant urnen en gelijktijdige andere oudheden in den loop der eeuwen, meest bij toeval, uit den schoot der aarde opgedolven; jammer dat niet alle voor de wetenschap bewaard en opgeteekend zijn. In een tiental Kempensche dorpen deed ik, 1840-45, opgravingen. Dit tot dit tijdvak in Noordbrabant plaats hadden boekte Dr. Hermans grootendeels in zijne Noordbrabants Oudheden. 's Hertogenbosch, Gebrs. Muller. 1845.

Blijkens opgespoorde urnen enz. was onze landstreek ook zeer vroeg door menschen bewoond als Oerle, Veldhoven, Knechsel, Steensel, Best, Woensel (Acht), Son, Heese, Valkenswaard, Waalre, Riethoven, Bergeik, Luikgestel, Lommel, Pelt, Achel, enz. enz.

¹⁰ In mijne Beschrijving.

¹¹ Dr. Hermans in zijne Aanteekeningen op mijne “Voorchristelijke Begraafplaatsen”. 2^e Dl. bl. 29.

¹² Zie mijne Vóórchristelijke Begraafplaatsen, 2^e gedeelte.

1870

In het onderdeel van den brandmuur of schoorsteen eener omstreeks dit jaar afgebrande huizing, de laatste of uiterste aan den weg naar Vessem, ontdekte men een' tegel van oud Keuls aardewerk. Deze steenen tegel, ruim 1 decimeter in 't vierkant vertoonde de afbeelding van dansende boeren en boerinnen benevens een paar blazers of muzikanten en 't Duitsch opschrift "du most blasen" etc. Bij de muuropruiming geraakte dit voorwerp aan stukken.

Gemelde tegel behoorde wellicht voorheen bij een aantal andere dergelijke steenen met afbeeldingen en opschriften en dagteekenen vermoedelijk uit het laatst der 16^e eeuw. Te Raeren, een Limburgs dorp, worden vele opschriften van dien aard gevonden. Hierover geeft de heer H. Schuermans, dato 14 Mei 1842, eene mededeeling in de "Publications de Limbourg", Tome XIX, p. 214-230."

Op deze kan uit 1582 staat een zelfde spreuk als op de bovengenoemde tegel (verzameling Johan Biemans).

Oudheden, te Bergeik ontdekt - Aantekeningen uit een zakboekje van P.N. Panken

1837 3 Aug.

Ik vooronderstel dat ter dier plaatse eenmaal een schutsboom of desgelijks gestaan heeft. Genoemd werk was in 4 uren tijds verrigt, waarna wij nog eenigen tijd in eene der 3 bergjes groeven, hetwelk Hr. van Galen en Predikant den 3 Aug. 1837 ook gedeeltelijk doorspit hebben; zij hadden eenige beentjes gevonden, ik vond ook nog een schenkje, dit was ook alles. -

1840 24 Aug.

Maandag nam. was ik met mijn oudoom J. van Gerwen naar de bergerheide gewandeld, alwaar hij mij oude opgeworpene bergjes aanwees.

1840 26 Aug.

Woensdag voorm. den 26sten Aug. ging ik met W. Hoevenaars eene der 8 bergjes doorgraven, waarvan ik reeds gesproken heb, omdat mij die bergjes voorkomen van zeer oude tijden te zijn en door menschenhanden gemaakt. Deze bergjes liggen dicht bij elkander, nog geen 10 minuten van het dorp verwijderd, en doen mij vermoeden, dat aldaar urnen of potten in te vinden zijn. Wij groeven een' sloot midden door het bergje ter lengte van 4 Ned. el, 2 p(alm); 1 el 6 palm breed en even zo diep, zijnde alstoen op den zoogen. vleist; daarna hoolden wij nog het overige van het bergje uit. Wij hadden nogtans niets gevonden dan eenige houtskoolen, toen wij reeds circa ½ el diep waren. In den korten tijd van 9 tot 11¼ uur hadden wij dit werk verrigt.

1840 29 Aug.

Zaterdag nam. doorgroef ik, met behulp van mijn neefje, een bergje, hetwelk eenige schreden achter de 3 bergjes ligt, omtrent een kwartier uurs van de oude parochiekerk, niet verre van den dijk op Eersel. Wij doorspitteden dit bergje kruiswege, de eene sloot ter lengte van ongeveer 1 el en de andere iets korter, ter diepte van bijna 1 el, en 7 palm breed. Rondom dit bergje is een slootje geschoten, in het midden stapte ik, van beide zijden 40 passen; ik vermoedde wel, dat dit bergje nimmer tot begraafplaats gediend zoude hebben, hetwelk mij, bij het doorgraven nog duidelijker scheen, zoodat ik daarin ook niets kon bespeuren.

1841 Junij

In de maand Junij 1841, de arbeiders des Heeren Jan van Gerwen in een zijner weivelden, klot stekende, vonden, tusschen de zwarte aarde en den zoogenaamden klot, een stuk goud geld, ter grootte van een tienguldenstuk of gouden Dukaat. Op den rand van de eene zijde staat: S. Ladislaus Rex 1593, en op de andere zijde: Rudol II D:G: RO I:S A:V: GE: HV: B: R: In het midden der eene zijde, ook nog K:B:

[Numista](#) · [Catalogue](#) · [Hungary](#) · [Hungary](#)

Florin - Rudolf

© Numismatics.hu

Obverse

Crowned Madonna seated on a crescent, with child in her right arm; below Austrian bond in shield; in pearl circle.

Script: Latin

Lettering: RVDOL · II · D · G · RO I · S · AV · GE · HV · B · R ·

Translation:

Rudolphus II. dei gratia Romanorum Imperator Semper Augustus Germaniae Hungariae Bohemiae Rex -
Rudolf II, by the grace of God, Emperor of the Romans, forever Monarch, King of Germany, Hungary, Bohemia

Reverse

Standing crowned King with long light barde in right hand, orb in left hand close to body, cuts through inner line circle

Script: Latin

Lettering:
S · LADISLAVS · REX · 1590 ·
K B

Translation: Sanctus Ladislaus Rex - Saint László King

Features

Issuer	Hungary
King	Rudolph (Rudolf) (1576-1608)
Type	Standard circulation coins
Years	1578-1608
Value	1 Ducat (Dukát) (3.5)
Currency	Thaler (1526-1754)
Composition	Gold (.990)
Weight	3.555850 g
Shape	Round (irregular)
Demonetized	Yes
Number	N# 51039
References	ÉH# 773 , H# 1002 , 1004 , KM# 1.1 , Fr# 63

1841 12 Julij

Maandag 12 Julij en eenige volgende tijden 2 bergjes door zekeren landb. van den Berkt Bergmans doorgraven. In den eersten vond hij een' aarden pot, die zeer broos was.

1842 8 Oct.

Zaterdag 8 October, had ik des nam. van 2 ure tot dat de zon aan de gezigteinder was verdwenen, eenen heuvel doorgraven, gelegen omtrent 20 minuten van het dorp Bergeik, slechts eenige schreden van den Eerselsche grenzen en het Bergeiksche gehucht of landhoeve de Paal, waarvan de bewoner en eigenaar Jacobus Maas genaamd, mij (van deszelfs woonhuis) ziende arbeiden, hetzelfde kwam genaderd en mij naar mijn doel zulker ontgravingen vroeg. Daarna bezocht ik met hem zijne landhoeve, voornamelijk om van hem de plaats te zien aanwijzen, alwaar volgens overlevering der ingezetenen oudtijds een kasteel stond. Deze plaats was eenige schreden ten noordoosten van zijn huis, liggende tegen de grenzen der heide van Eersel. Maas heeft te dier plaatse in 1840 mast of den gezaaid en zeide mij aldaar vroeger nog vele steenen, doch meest stukken, uit den grond gehaald te hebben. In 1799 heeft wijlen zijn vader Reinier Maas, het huis der Paal geheel nieuw opgebouwd.- Het genoemd bergje bevattede geene urnen.

1843 2 Julij

Zondag 2 Julij zag ik een stuk eiken hout, hetwelk de knecht en arbeider van D[avid] Klein, Maandag middag te voren, dus 26 Junij, zeer diep, uit den grond gegraven hadden, ter plaatse waar weleer een kasteel stond, welke plaats daarom nog het slot genoemd wordt. Het gerucht, dat alsdan een' groote schat zou gevonden zijn, had zich reeds verre verspreid, hetgeen de arbeiders uit de grap verteld hadden.

1843 2 Aug.

Woensdag nam. 2de Augustus had ik, de standplaats, van het gewezen slot, waarvan in Junij II. de nog in wezen zijnde vesten gedempt zijn, mes deszelfs tegenwoordigen eigenaar David Klein, alsook donderdag voorm. 31 id. bezocht Er waren nog 5 karren steenen en stukken uitgegraven.

1843 24 Aug.

Donderdag nm. 24 id. van 1 tot 3 ure, heb ik door behulp van W. van Lieshout een bergje doorgraven. Wij vonden vele houtskoolen en asch. Den volgenden nam. van 1 tot half 3 dien berg verder doorspit; wij vonden een zeer broozen pot en in het geheel ongeveer 1 mud houtskool en asch.

1843 30 Aug.

Woensdag nam. 30 Augustus, op den Hoogen Berkt gaan informeren, wegens 2 gevondene urnen; mede dat gehucht omwandeld. Den volgenden dag van 1 tot 3 ure nam. het aangrenzend bergje doorgraven en daaruit ongeveer 1 mud houtskoolen en eenige weinige beentjes gehaald.

1843 16 Sept.

Zaterdag den 16den September 1843 zijnde goed weder, des nam. van 2 tot 5 ure, met Th. Schellens, W. van Lieshout en Piet, een bergje, het laatste in de rigting van den Berkt, bij de wallen, zijnde 40 gewone passen in omtrek doorspit. Behalve zeer vele houtskoolen en asch, ontdekten wij daarin een' aarden pot, nog in het geheel zijnde, uitgenomen eenige stukjes van den rand. Dezelve is in het midden (volgens ik met eene touw gemeten heb) 8 Ned. palm, 4 dm; boven om den rand 6 palm, 3 duim, onder waar dezelve het smalst is, 3 palm. 3 duim, in omvang en 2 palm, 3 duim. hoog. –

1843 14 Oct.

Zat. nam. in eene uur tijds (den 14 Oct.) met Broer Piet het kleinste der 9 aldaar liggende bergjes, doorspit zonder daarin iets ontdekt te hebben.

1843 21 Oct.

Zat. 21 Oct. des nam. tusschen 2 en 5 ure, met W. van Lieshout en Piet een heuvel, bij de Paal, aan den dijk doorgraven, en daaruit eene urne gehaald.

Uit een tweede bergje, alsdan ook doorspit, een zeer groote pot, met vele beenderen gevuld, gehaald. Deze pot was geheel aan stukken; de grootste nam ik mede.

1843 3 Dec.

Zaterdag nam. 3de Dec., zijnde allerliefst weder, met W. van Lieshout en Piet, in de nabijheid der Paal 5 heuvelen doorspit. In den eersten ontdekten wij niets, in de 2de een potje met asch en beenderen, en de 3de eenige beenderen en asch, in de 4de meerdere beenderen en in de 5de, den grootste dezer 5, groote houtskoolen. Van al dit gevondene nam ik niets huiswaarts.

1843 17 Dec.

Zat. nam. 17de id. 2 heuvelen doorgraven in ieder was een pot; de een was geheel, de andere bijna aan stukken, welke laatste vol beenderen zat.

1844 Jan.

Op zekeren nam. Zat. Jan. 44, met den heer P. van Galen en klerk bij den Lagen Berkt, naar opgeworpene schansen of heuvelen geweest, zijnde welligt door de in 1648 te Bergeik geweest zijnde Engelschen geschied.

Geschiedenis van Netersel

Hoofdstuk II - Het gewezen Hof of Slot der Frankische Vorsten.

Over het merkwaardig zeer omvangrijk Slot, hetwelk in den alouden tijd te Netersel gebouwd en verscheidene eeuwen aanwezig geweest is, hebben een aanzienlijk aantal oudheid- en geschiedkundigen zooveel geschreven dat hunne gezamenlijke geschriften een zeer groot boek zouden uitmaken. Sommige Schrijvers met den lokalen toestand onbekend, brachten eenige verwarring of onzekerheid voort wegens de ligging of den bouw van dit voortreffelijk Hof. Eenige dwaalden met de plaats hiervan, niet in het eigenlijke Netersel, maar te Bladel te zoeken, omdat oude Schrijvers dit Hof als te Pladella, Bladella of Bladele zoals Bladel eertijds heette gelegen was. De lezer weet dat Netersel een gehucht onder Bladel was. Uit mijne geschiedkundige en plaatselijke onderzoekingen zal ik eene niet te uitvoerige en ordelijke geschiedenis van dit sterk slot trachten te geven.

Dit vierkant slot, in boeken en geschriften doorgaans “het huis” of “kasteel te Netersel” geheeten, bezat eene groote pracht en hechtheid. Het was door breede en diepe grachten omgeven. Men kent noch den tijd der stichting, noch dien der verwoesting. Waarschijnlijk is het in de 14^e of kort hierna voor een groot gedeelte en het overige in de laatste helft der zestiende eeuw boven den grond afgebroken. Eene menigte gebouwen of gedeelten hiervan kunnen van de steenen en andere materialen opgetrokken zijn.

Zelfs van steenen, die van in den grond gebleven muren en fundamenten van tijd tot tijd opgedolven zijn, heeft men huizen gebouwd of hersteld. Eene schuur bij de van ouds bekende hoef is o.a. van zulke steenen gemetseld.

Denkelijk is het kasteel te Netersel eene van die versterkte stapelplaatsen geweest, waar de schatting den vorst te betalen, werd neergelegd. Zulke talrijke landgoederen waren reeds vroeger dan de 10^e eeuw met bolwerk en torens beschut. Het slot kan eene halve hectare beslaan hebben. De uitgestrektheid er tegenaan gelegen en oudtijds er bij behoord hebbende is gezamenlijk zeer groot.

In 't jaar 800. Grammar in Taxandria meldt, onmiddellijk na zijne berichten over Bladel, dat Drogo, tweede zoon van Karel de Groote, hertog van Campina, d.i. Kempenland, geweest is en het slot te Netersel zijne residentieplaats ware.

922. Dit jaar had 15 Junij de vermaarde schenking plaats, waarbij Karel de Eenvoudige, koning van Frankrijk op dit kasteel, aan zijn' lieven en getrouwen Dirk, eersten bekenden graaf van Holland gaf “Hollant ende die kerck 't Egmonde” met toebehooren, met alle dienstbaren, tegenwoordige en toekomende, met bosschen, heiden, wateren en weiden, Karel kon zich zeer goed in 922 of 923 (welk laatst jaar sommige schrijvers melden), in deze landstreek bevinden, want hij verkeerde destijds in benarden toestand en zocht hulp bij zijne noordelijke leenmannen. Graaf Dirk had zich tijdens de invallen der Noormannen dapper gedragen en trok zoo onversaagd in elke omstandigheid voor het “Kersten geloove” ten strijde.

1340. Het huis of kasteel te Netersel, met al de daartoe behoorende goederen, schonk Hertog Jan III van Brabant aan de abdij van Postel. Hij behield aan zich de heerlijkheid en het recht om de kapel te vergeven. In de gezegde abdij berust een oorspronkelijk en nog met twee zegels gesterkt charter, het oudste handschrift in het Dietsch in de abdij over Netersel van 1340. Luidens dit Handsschrift had hertog Jan III vier honderd schilden¹³ ter leen ontvangen van Postel's Godshuis en tot kwijting dezer schuld gaf de vorst zijne huizing te Netersel, met alle goederen daartoe behoorende.

Dit charter door wijlen den prior Welvaarts in zijne belangrijke “Geschiedenis van Bladel en Netersel, Eindhoven, 1890” zeer aanschouwelijk in facsimile voorgesteld, laat geen twijfel over het bestaan van een kasteel of slot en zooals die eerwaarde Schrijver aanmerkt “het blijft altijd een en dezelfde zaak, hetzij de plek van dit gebouw te Netersel, hetzij te Bladel lag, omdat Netersel van dit dorp een gehucht is. Het zal alzoo niemand verwondering baren, dat de giftbrief te Pladella villa of op de huizing te

¹³ 560 gulden.

Bladel afgeleverd is, alhoewel die vorstelijke handeling, strikt genomen, op den bodem van Netersel heeft kunnen plaats hebben”.

Godefridus Wendelinus gewaagt van een duidelijk spoor van grachten en zelfs van puinen rondom de kerk, doch deze auteur schrijft verkeerdelijk Happaert (Hapert) voor Netersel. De gift van het slot en de aanhoorigheden geschiedde onder de vergelding van eenen jaarlijkschen erfcijs van vier oude groote tournoisen, dat is 21 gl. 60 cents, welke jaarlijksche erfcijs, in 1627, naar de innerlijke waarde op drie honderd twee en dertig gl. werd bepaald, waaruit men kan opmaken, dat het huis en de goederen in 1340 eene belangrijke bezitting geweest moet zijn. In 1413 en 1417 maken de toenmalige Brabantsche hertogen Anthonis en Jan eene andere bepaling nopens gezegde belasting of cijns door Postel te betalen. De beide handschriften waarin de veranderde rekening genoemd wordt vindt men bij Welvaarts in zijne gezegde Geschiedenis.

In 1625 drong de rentmeester der domeinen van 's Hertogenbosch aan, om den cijns volgens de innerlijke waarde te rekenen, waarbij de betaling merklijk klom. De kanunniken teekenden hiertegen verzet aan, met het gevolg, dat men zich door betaling op den ouden voet zou vergenoegen. Toen de aanhechting der Meierij bij de Republiek der Verëenigde Nederlanden in 1648 geschied was sloeg men vele bezittingen van Postel aan, doch de cijns werd den rentmeester der geestelijke goederen van Den Bosch voldaan, totdat de Generaliteitskamer in 1717, de rekening tusschen 's lands rentmeester afschafte, om die gelden voortaan slechts voor memorie te brengen.

Nog tot de laatste Staatsverandering (1795) toe, is zulks in rekening vermeld met de woorden: dat de abdij van Postel in erfgoed had mogen verkrijgen den adellijken huize van Netersel. Na verloop van tijd werd het “steynnen huize van Neters” door den geschiedschrijver J.B. Grammaye († 1635) Postel's spaarpotje genoemd, tot eene hoof ingericht, waaruit later eene tweede is aangelegd.

Het kolossale werk “De Rijn” verhaalt bij de tekening het Gronheimer Dal: Aan het paleis der vroegere beschermheeren, de Frankische koningen, herinnert nog heden de Saalgasse, want het koninklijk paleis werd hier als overal de Saal genoemd.

Dit gezegde versterkt ons te meer te gelooven, dat sel in het woord Netersel zaal beteekent. Met grond is afleiding Netersel van Sala inferior te verdedigen en wordt deze voor velen nog als de ware gehouden.

1403. Hertogin Johanna stelt 28 Augustus verordeningen op het beheer “van der Capellen van Sinte Briden, onder collatiën toebehoorende” in het kasteel te Netersel.

In 1497 is het geheele dorp Netersel door de rebellen afgebrand. In dezen rampzaligen brand zijn ook vele oude papieren van aanbelang vernietigd¹⁴.

1554. Keizer Karel V verlangde als hertog van Brabant, bij octrooi van 5 Sept. 1554 (anderen schrijven 1555), dat de pastoor van Bladel tot gemak der ingezetenen van Netersel eenen kapellaan in de kapel van het kasteel zou stellen. De keizer spreekt in den vergunbrief “van zijne kastrale kapelle te Netersel”. Zonder kasteel kan er geen kastrale kapel geweest zijn. Hieruit zou men de geheele of gedeeltelijke aanwezigheid nog te dien tijde moge afleiden.

1609. Grammaye voltooide dit jaar zijn bekend Taxandria, waarin hij van grondslagen en kelders van dit koninklijk slot melding maakt. Wendelinus gewaagt almede van zeer groote kelders, muren en grondslagen, die de oppervlakte van het oud paleis uitwezen.

1670. Uit de overgebleven kelders, ruïne en fundamenten, welke van Oudenhoven hier menigmaal in zijne jeugd zag, kon hij niet tot een zoodanig gewezen paleis besluiten, gelijk Wendelinus dit beschrijft. Ook het begrip van de plaats wees dat niet uit¹⁵. Mogelijk was er in dit tijdverloop weder veel geruimd en veranderd.

1734. De vermaarde geschiedschrijver G. van Loon meldt in zijne Aloude Historie (een boek in fol. 2dn. zamen 769 bladz. goed papier en duidelijke letter) p. 146: “Het Hof Pladelle ... te dien tijde een zeer prachtig en door zijne grachten omvangen vierkant Hof in het Taxandersche Graafschap was,

¹⁴ Bladel en Netersel door Welvaarts, blz. 201.

¹⁵ Zijne Nieuwe Beschrijving der Meijerij, 1670, p. 50.

doch thans veeltijds de Nederzaale (Sala inferior) genaamd is. En hoewel het sedert geheel verwoest is geworden, en in de voorgaande eeuw des zelfs oude deftigheid gaven, zoo worden thans aldaar slechts de vierkante grond, op welken het is gebouwd geweest, en de rondom den zelven gedolvene watergragten, zoo en in dier voege gevonden, als die hier naast verbeeld, en op orde van den Heer de Joncourt, Predikant in de Walsche gemeente en Hoogleeraar in 's Hertogenbosch, op de plaats zelve afgetekend zijn".

Sommigen hielden deze teekening voor valsch; zij is echter juist¹⁶. Hierop komen de kerk, eene vierkante plek gronds, aan drie kanten in zijne grachten, en de koningshoef voor. Toen ik dit werk (benevens andere boeken) Junij-Aug. 1849, als lid van het Provinciaal Genootschap ter lezing had en uittreksels nam, werd ook eene afteekening van het plaatje tweemaal genomen.

1772. Huydecoper beweert verkeerdelijk en tegen alle geschiedschrijvers, dat de brief van Karel den Eenvoudige niet te Bladel, maar te Bladolli gegeven is. Kluyt zet hem op zijne plaats¹⁷.

1776. Van Heurn had in 1765 de kasteelplek bezocht. Hij liet zich ongerijmd omtrent het slot en in tegenspraak met zich zelven uit¹⁸ (3). Kundige te Netersel bekende lieden hadden hem verhaald, dat nog geen vijftig jaren geleden, grondslagen van het kasteel te vinden waren.

1802. Hanewinkel, Beschrijving der stad en Meierij, deelt opsporingen naar het gezegde kasteel enz. door Mr. W.C. Ackersdijck gedaan mede.

1806. Van De Graaff in zijne Beschrijving van het departement Brabant zegt bl. 544: "Het dorp Netersel is alleen merkwaardig, omdat hier het koninklijk paleis gestaan heeft, waarvan nog de koningshoef den naam draagt en van hetwelk hof overblijfsels in den grond aanwezig zijn.

1844. Nadat ik 16 Junij ter plaatse van het gewezen kasteel en de omgeving alles nauwkeurig in oogenschouw had genomen, rijpte bij mij het plan er eerlang opgravingen te kunnen verrichten. In den loop der tijden koesterden eenige belangstellende heeren ook zulk voornemen, hetwelk echter nimmer is uitgevoerd.

1845. Bij mededeling van veelvuldige oudheidkundige berichten aan mijnen lettervriend wijlen dr. C.R. Hermans medeoprichter, bibliothecaris enz. van het Provinciaal Genootschap van kunsten en wetenschappen te 's Hertogenbosch, deed ik het voorstel, de grondslagen van het slot in zoo ver die nog aanwezig mochten wezen, op kosten van het genootschap te laten onderzoeken of opdelven. Ik bood mij tevens aan, liefst met behulp van een medelid des genootschaps, bij gelegenheid dien arbeid te willen ondernemen. Onder vele merkwaardige zaken, antwoordde genoemde Heer: "Indien het maar weinig kost, zal het mij aangenaam zijn, dat UEd. de heide te Luiksgestel en te Eersel, en de tuin der pastorie te Netersel eens even nagraaft". Eenige jaren geleden had pastoor Swerts op een perceel naast de pastorie, stukken zerksteen enz. uitgegraven.

Ik wacht met mijne opgraving tot na de ruiming der vruchten en deed ze half November. Spoedig gaf ik dr. Hermans, onder meerdere oudheidkundige mededeelingen, van mijne bevinding kennis. Dewijl hij deze in Noordbrabants Oudheden, 1865 heeft achtergelaten, zal ik hierom te meer mijnen brief, eenigszins gewijzigd en uit andere mijner aantekeningen opgehelderd, uit mijn zeer uitvoerig Correspondentieboek met geschiedkundigen en oudheidkenners gevoerd, hier mededeelen¹⁹.

"18 November 1845. Hooggeleerde Heer en zeer Geachte Vriend, Zaterdag 15 dezer heb ik te Netersel, ter plaatse waar het bedoelde kasteel gestaan heeft opdelvingen verricht. In een gedeelte van den pastorietaun liggen, zoo men zegt, slechts sporen van fundamenten, daarom heb ik hierin niet laten werken. De ten westen aan de pastorie belendende tuin of grond bevat er bijna overal, zooals zerk- of hardsteen, groote mopsteenen, keien enz. doch de eigenaar eischte ter doorgraving 2 kroonen: ook

¹⁶ Men zie o.a. Welvaarts in gezegde Geschiedenis; Hermans in Noordbrabants Oudheden en hierachter op 't jaar 1865

¹⁷ Hermans id. bl. 156.

¹⁸ Id. 157.

¹⁹ Naar ik gis was mijn schrijven en nog een paar brieven, door hem niet beantwoord, bij hem in het ongereede geraakt.

hieraan is niet gegraven. Het tweede gedeelte waarin overblijfselen gevonden worden, ligt tegen het evengenoemde. De bezitter vergde voor het doorwerken de er uittegraven gewone steenen en de helft of de waarde der andere merkwaardigheden, welke ik er zoude ontdekken. Aldaar heb ik dan op die voorwaarde laten graven door er eenen sloot of gracht 16 M. lang en 1,7 M. breed te maken. Voor zoo ver vond ik overal muren of grondslagen hiervan verschillend van diepte doch meestal op die van een' halven meter. Deze bestonden uit baksteen 0,28 M. Lng, half zo breed en 0,08 M. dik en zaten nog zeer hecht met tras op elkander gemetseld. Nogtans bleven de meest bij onze afbraak geheel. Tusschen deze bevonden zich hier en daar groote stukken pannen, plat als eene plavuiz of dunne steenen, eenige leisteen, zerk en een paar klompen ijzererts. Verscheidene lieden, waaronder de beide gezegde eigenaren, hebben mij verzekerd, dat op vele plaatsen in hunne aangeduide perceelen muren en fundamente van groote zerksteenen, waartusschen beurtelings eene rij plavuizen of dunne baksteen gevonden worden. Het lijdt dus geen twijfel of er zijn te dier plaatse nog een groote menigte overblijfselen in den grond aanwezig, welke er echter niet zonder vele moeite zijn uit te krijgen. Ze zouden echter een groot deel der kosten kunnen vergoeden. Op het perceel waar ik gegraven heb, doch op eene plek zonder nog aanwezige fundamente is over verscheidene jaren een geldschat uit Spaansche zilveren munten bestaande ontdekt. De door mij gemaakte kosten bedragen f 2.,60²⁰. Gelieve mij te melden of ik dien arbeid voortzetten of staken wil ... P.N. Panken”.

1864. De zeer verdienstelijke geschied- en oudheidkundige P. Cuijpers van Veldhoven heeft in het najaar menigvuldige grondslagen van 't aloude slot nagegraven. Deze opsporingen zijn echter zoo ver ons bekend is, niet wetenschappelijk of voldoende aangeteekend. Omstreeks dezen tijd wordt door het bestuur van vorengemeld genootschap aan dr. Hermans de taak opgedragen, een hernieuwd onderzoek naar de ligging van het kasteel. Hij meende “daaraan het best te beantwoorden, door in volgorde de berigten daaromtrent bijeen te brengen”. Deze vindt men in Noordbrabants Oudheden blz. 152-160.

Van den arbeid door Cuijpers verricht meldt Hermans geen bijzonderheden, weinig meer dan de mededeeling in dagbladen van het omwerken van den grond en het ontblooten van fundamente. Toen ik met eenige verbazing in de Eindhovensche Courant van 21 Januari 1865 de mededeeling dier opgraving las, besloot ik eerlang ze te gaan bezichtigen wat ik 27 Februari (Vastenavond-Maandag) deed. Ik vond er een' grooten hoop uitgegraven steenen 0,3 M. lang en ter zwaarte van 6 kilo, benevens drie zandsteenen door inwoners van Netersel opgedolven. Ook waren eenige potstukken met beenderen aldaar ontdekt, doch niet bewaard, zoodat van de herkomst of ouderdom dezer voorwerpen niets kan bepaald worden. Op het pand waar ik in 1845 liet graven deed dit Cuijpers niet, doch wel op een daaraan grenzende.

Steenen als aan het voormalig slot komen met die aan oude gebouwen, voornamelijk kerken, torens, kasteelen, kapellen en sommige huizen vrij veel overeen. Mr. J.P. van Blarkom, medebestuurder van het genootschap had in den herfst 1864 een paar steenen uit Netersel ter vergelijking naar het Museum van ons genootschap opgezonden. Dee zoogenaamde reuzenmoppen liet Hermans door den architect J. Bolsius onderzoeken, die de metselspecie verklaarde bestaan te hebben uit Luiksche kalk en Kempisch zand en de steenen van leem gebakken te zijn, denklijk op de plaats zelve in een veldoven, dat het leem slecht bewerkt en doorkneed was, zonder nauwlettend toe te zien, om voor denzelfden oven dezelfde klei te gebruiken. De eene steen is lichtrood, de andere lichtgeel: zij zijn 27 tot 28 duim lang, half zoo breed en een vierde zoo dik. Zeer oude steenen uit Deursen, Deuteren en Hintham zijn slechts 24 tot 25 duim lang en dus 3 duim korter, doch grauw en harder gebakken.

1865. Hermans had den platten grond uit van Loon's werk den Burgem. Snieders te Bladel toegezonden, in hoeverre dit juist zou wezen. Het antwoord, d.d. 2 April luidt o.a.: “Die ligging is tamelijk goed geteekend namelijk die der kerk, der ruïne, en der hoef: ook de loop der grachten is op de meeste plaatsen nog dezelfde. Voor ongeveer 50 jaren zijn aan de oostzijde de boomen weg genomen en de grachten gedempt, om op die plaats eene pastorij te bouwen. Men kent den vorigen toestand nog. Van den waterleiding, aan de oostzijde uitgaande, vindt men nog duidelijke sporen: deze bragt het water van de grachten des kasteels in verbinding met de rivier de Beerse. De opgravingen

²⁰ In mijne oudheid- en geschiedkundige Correspondentie.

zijn met den winter geheel gestaakt. Men heeft bevonden dat de fondamenteen zijn aangelegd op keien, waarvan sommige $\frac{3}{4}$ Ned. el middellijn hebben. Voor het tegenwoordige zou elke opgraving ondoenlijk zijn, aangezien de grond er zeer laag en vol water is; beter is hiervoor de herfsttijd; te meer nog, omdat alsdan de veldvruchten zijn opgeruimd.”

Aangaande deze Kempische ruïne schreef dr. Hermans dit jaar nog dr. C. Leemans, directeur van het Leidsche Museum, dat de opzigter eene kadastrale teekening gemaakt heeft van het terrein met aanwijzing der plaatsen, waar overblijfselen van het kasteel gevonden zijn. Voor het oogenblik is alles bedolven en wordt de grond bebouwd: binnen de enceinte staan eene kerk en eene zeer oude hoeve; de geheele uitgestrektheid is zeer groot.